

**KOSOVA TÜRK ÇAĞDAŞ EDEBİYATINDA REŞİT HANADAN'IN ÖYKÜ VE
ROMAN YARATICILIĞI**
*REŞİT HANADAN ON MODERN TURKISH LITRATURE IN KOSOVO AND THEIR
STORY AND NOVEL CREATIVITY*

Taner GÜÇLÜTÜRK*

Öz

Kosova Türk çağdaş edebi yaratıcılığında nazım türündeki eserlere kıyasla nesir türünün edebi nitelik ve nicelik özellikleri aynı düzeyi yakalayamamıştır. Hanadan'dan önce başlayan öykü ve roman yaratıcılığı ancak Reşit Hanadan ve onun eserleriyle, beklenen niteliğe ulaşabilmiştir. Bu çalışmada Kosova Türk çağdaş edebiyatında Reşit Hanadan ve onun öykü ile roman yaratıcılığıyla yaşanan dönüm noktası bu çalışmamızda edebi tahlil, edebi tenkit ve edebiyat kuramı metotlarıyla incelenecektir. Hanadan'ın öykü yaratıcılığının ana unsurlarını oluşturan konu (olay), kişiler, çevre, zaman, amaç (fikir), üslup-dil ve sanat-estetik öğeleri üzerinde durulacaktır. Çalışmamız, inceleme, araştırma, tespitler ve sonuç ile sona erecektir.

Anahtar Kelimeler: Kosova, Kosova Türk Çağdaş Edebi Yaratıcılığı, Reşit Hanadan, Reşit Hanadan ve eserleri, Reşit Hanadan'ın öykü ve roman yaratıcılığı.

Abstract

Characteristics of literary quality and quantity of a literary prose type in the Modern Turkish literature creativity of Kosovo could not achieve the same level compared to the works written in verse. The story and novel creativity which already existed before Hanadan and his works reached the expected quality only by Resit Hanadan and his works. In this study, Resit Hanadan in Modern Turkish literature of Kosovo and turning point marked by his story and novel creativity will be examined with literary analysis, literary criticism and literary theory methods. Primary matters of Hanadan's story creativity such as theme, characters, society, time, aim (thought), style-language and art a esthetic elements will be elaborated. Our study will be concluded with examination, research, evaluation and conclusion.

Keywords: Kosovo, Modern turkish literature creativity in Kosovo, Reşit Hanadan and their works (works of literature), story and novel creativity of Reşit Hanadan.

* Dr., Türkolog, (BAL-TAM) Balkan Türkoloji Ara tırmalar, Merkezi Ara tırma Görevlisi, tanergucluturk@hotmail.com

Giriş

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Partizanların direnişiyle Alman ve İtalyan askerleri Balkanlardan geri çekilmiş, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı dağılmış, yerine yeni Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti¹ kurulmuştur. Bu süre içerisinde uygulanan baskılardan korunabilmek için Kosova Türkleri, II. Dünya Savaşı sonrasında kurulacak yeni devlette her ulusa eşitlik vaadiyle yola çıkan, özellikle 1943 yılından itibaren müttefiklerin de desteğiyle bir hayli güçlenen Yugoslavya Halk Kurtuluş Hareketi'ne büyük umutlarla bağlanarak, halk kurtuluş savaşına katılmışlardır. Fakat II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte sahneye çıkan Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti'ndeki gelişmeler, bu vadin Kosova ve Batı Makedonya'da yaşayan Türkler için geçerli olmadığı görülmüştür.² (Engüllü: 1997, s. 297)

Kosova Türklerinin varlığı inkar edilmekle birlikte savaşın ertesinde tanınması beklenen haklar Kosova Türkleri için yürürlüğe geçmemiştir.³ Yugoslavya, çok uluslu yapısıyla sosyalist bir yönetim biçimi benimsemiştir. Ancak 1948 yılında patlak veren Tito-Stalin çatışması, Yugoslavya ile Sovyetler Birliği arasında ipleri kopma noktasına getirince, Bulgaristan gibi Arnavutluk da Yugoslavya aleyhine tavır içine girmişlerdir.⁴ Kendi yönetimi ve sınırları içerisinde Arnavutluğu dahil etmek isteyen Yugoslavya, Türklerin varlığını görmezden gelmiştir. Ancak bu umut gerçekleşmeyince, bu durumda artık Türklerin Arnavut olduklarını iddia etmenin hiç gereği kalmamıştır. Böylelikle 1951 yılında Kosova'da Türklerin hakları tanınmış; gecikmeli de olsa bu hakkın bazı gerekleri yerine getirilmeye başlanmıştır.⁵ (Engüllü: 1997, s. 304)

Türk varlığının, Yugoslavya Komünist Partisi Merkez Komitesi kararıyla resmen kabul edilmesiyle ilgili alınan siyasi karar, aslında Kosova Türklerine daha sekiz yıl önce

¹ Alt, cumhuriyet (Slovenya, Hırvatistan, Bosna Hersek, Karadağ, Sırbistan, Makedonya) ve iki özerk bölge (Voyvodina ve Kosova)dan oluşur.

² Kosova'nın faal istikbalinden tamamen kurtarılması, 1944 yılına sonlarında, yeni kurulan düzende, Kosova, Türkler, verilen tam emetlik vaadinin kapsamı dışında bırakılmı, tır. Öyle ki, kurulan Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti'nde, azınlık olarak Arnavutlar ulusal hak ve özgürlüklerine kavuşurken, Kosova'da yaayan Türkler (üstelik Halk Kurtuluş Devrimine dört yıl süren savaş boyunca sadık kalmalarına rağmen) 1951 yılına kadar bu haklardan mahrum bırakılmı, lardır. Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti'nin, savaş sonrası ilk yıllarında bölgedeki ülkelerle geliştirmeye çalıştığı ilişkiler, Kosova, Türklere karşı, takılan tavır, altında de ik nedenler yatmaktadır. O yıllarda Yugoslavya ile Türkiye arasındaki ilişkiler, Kosova, Türklere karşı, takılan tavır, altında de ik nedenler yatmaktadır. Bunun temel nedeni rejim farkı, özellikle de Türkiye'nin karşı blokta yer almasıdır. Türkiye ile ilişkilerin tam aksine, Josip Broz Tito, Yugoslavya'yı, büyük ve uzun sürecek ihtilaflara düşürecek olan Sovyetler Birliği ve diğer do bloklu ülkeleriyle, özellikle de komünistler, Arnavutluk ve Bulgaristan'da hem siyasi hem iktisadi ilişkilerin süratle geliştirilmesine, sıkı bir işbirliğinin kurulmasına giden yolda, büyük adımlarla ilerleme sağlanmasına gayret gösteriyordu. Tabii o günün şartları, altında, bu yolun sonunda, hem Bulgaristan'ın hem Arnavutluk'un Yugoslavya Federasyonu içinde yer alabileceklerine dair ciddi hesaplar yapılmıyordu. Hatla bu birlik konusunda, Gorgi Dimitrova pazarı, a bile oturulmuştu. Bu gelişmeler, altında Enver Hoca'nın gönlünün alınması, da gerekiyordu. Kosova ve Batı Makedonya'da yaayan Türklere varlığı, inkâr edilmesi, Yugoslavya'nın sahip olduğu biçimli kaftandı. Böylece, Balkan Savaşları'ndan beri ulusal hak ve özgürlüklerine kavuşmakla ilgili ayn, umudu paylaayan, Kosova Savaşı'ndan beri ayn, dili konu alan insanlar, siyasi çekişme hesabı, gereği, birbirinden koparılmaya çalışılmı, tır. Bu, aslında Tito Yugoslavya'nın büyük bir politik gaf, ve ayn, zamanda Büyük Arnavutluk düşüncesinin verdiği iktidar almaz bir primdi.

³ Yugoslavya Halk Cumhuriyeti yönetimi, Türklere karşı, yürütülen asimilasyon politikası, yalnızca görmezlikten gelmekle kalmamı, ayn, zamanda buralarda Türklerin yaadığı, inkâr ederek, Türkçe eğitim, Türkçe bas-yayın, Türk kültür kurum ve kuruluşlarının kurulmasına, askıya alınmış, tır.

⁴ 1948 yılında patlak veren Tito-Stalin çatışması, ardından, Doğu Bloku'na dahil olan bütün diğer ülkeler gibi Arnavutluk da, daha sonrasında her alanda geliştirilen ilişkileri dondurmaya gitmiştir. Bu durum karşısında Yugoslavya-Arnavutluk ilişkilerinin gittikçe gerginleşmesi üzerine, bu komünist ülkenin Yugoslav federasyonuna katılma umutları, tamamen sönmüştür. Böyle olunca, Yugoslavya'yı, baskı ve abluka altında tutarak hizaya getirmeyi amaçlayan Sovyetler Birliği politikası, dahilinde hareket eden Arnavutluk'un takındığı tavır ayn, ölçüde karşı, ilik vermek niyetiyle, Yugoslavya da komünistlere karşı, sert bir tavır içine girmeye başlamı, tır. Yugoslavya'nın takındığı tavır, karşı, çerçevesinde atılan adımlardan biri de, Kosova ve Batı Makedonya'da yaayan Türklerinin lehine dönülecek yeni düzenlemelerle ilgili Yugoslav parti ve devlet politikası, n de ikli e gidilmesi olmuştur. Bkz. Suat Engüllü, a.g.e., s. 304

⁵ Suat Engüllü, a.g.e., s. 298

tanınması gereken ulusal hak ve özgürlüklerini gecikmeli olarak getirmiştir. Bu gelişme Kosovalı Türklerinin milli tarihinde önemli bir olaydır.

Ders yılının bitimine üç ay kala, 20 Mart 1951 tarihinde alınan Türkçe eğitim veren okulların açılmasına ilişkin karar, aynı yılın 1 Nisan tarihinden itibaren uygulanmaya başlamıştır. O zamana kadar sadece Arnavut ya da Sırp-Hırvat dillerinde eğitim hakkına sahip olan Türk çocukları, Prizren, Priştine, Mitroviça, İpek, Vıçitrın, Gilan, Mamuşa, Dobruçan, Bilaç gibi kent, kasaba ve köylerde açılan Türk okullarında, kendi ana dillerinde eğitim görebilme imkânına kavuşmuşlardır. ⁶

Türkçe eğitim veren okulların açılmasından sonra, Kosova Türklerinin kültürel değerlerini yaşatması yönünde 17 Haziran 1951 tarihinde, Prizren’de, “Doğru Yol” Kültür Güzel Sanatlar Derneği kurulmuştur. Yine Prizren’deki “Branislav Nuşiç” Amatör Tiyatrosu’nda, Sırp ve Arnavut tiyatro kolları ile birlikte, Türk Tiyatro Kolu da faaliyete geçmiştir. Aynı yıl içinde Priştine’de “Yeni Hayat” Kültür Güzel Sanatlar Derneğinin kurulmasıyla birlikte Prizren ve Priştine’de görülen bu hareketlilik, Türklerin yaşadığı diğer yerlere de genişlemiş, 1951 yılında İpek, Mitroviça, Vıçitrın, Gilan gibi kent ve kasabalarda da buna benzer kültürel ve sanatsal dernekler faaliyete geçmiştir. (Güçlütürk: 2008, s. 191-207)

Yine 1951 yılının 25 Haziran tarihinden itibaren Priştine Radyosu’nda Türkçe haber programı yayına başlamıştır. Bu girişimi Priştine Radyosu Türk Sanat Musikisi Orkestrası’nın kurulması izlemiştir.

11 Mayıs 1969 yılında Priştine’de Kosova Meclisince desteklenen Türkçe Tan gazetesi yayınlanmaya, Prizren Yüksek Pedagoji Okulunda kurulan (ve daha sonra Şarkiyat bölümü olarak Priştine Felsefe Fakültesine taşınan) Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü çalışmaya, Belgrat ile Priştine Televizyonlarında Türkçe programlar sunulmaya başlanmıştır. Yerel ve genel seçimlerle, yerel birliklerden Yugoslavya Federe Meclisine kadar Türk milletvekilleri, okullarda, devlet şirketlerinde Türkler de müdür seçilmiş, devlet bakanı ve devlet bürokrasinin önemli konumlarına görev yapmışlardır. 1974 yılında Kosova Anayasasının çıkarılmasıyla Türklerin de Kosova Sosyalist Özerk Bölgesini oluşturan yapıcı unsuru olduğu, Türkçenin ve yazısının eşit resmi dil olduğu, Kosova Meclisi ve diğer kuruluş kararlarının eşit metin olarak Türkçe de yayınlanacağı benimsenmiştir. Eğitimde, kültürde, siyasette, yayın-basında, istihdam ve sosyal hayatta tüm eşit hak ve olanaklara sahip olan Kosova ile Makedonya Türklerinin özgün çağdaş edebi yaratıcılık çalışmaları da yeninden canlanmaya başlar.

Atatürk inkılaplarıyla birlikte yapılan dil devrimi bura Türk halkı tarafından da benimsenmiş, Latin alfabesine geçilmiş, öz ve yalın bir Türkçe tutumu benimsenmiştir. Edebiyatta teşvik kaynağı Üsküp’ün “Birlik” ve Priştine’nin “TAN” gazeteleri oluşturur. Bu yayın evleri yazarların özgün edebi eserlerini de yayınlamaya başlayınca, çağdaş anlamda eserlerin yayınlandığı bu edebi yaratıcılık uğraşısına da canlılık getirmiştir. Kosova Türk çağdaş edebi yaratıcılığında nazım türündeki eserlere kıyasla nesir türünün edebi nitelik ve nicelik özellikleri aynı düzeyi yakalayamamıştır. Hanadan’dan önce

⁶ Prizren’de, ilköretim okullarıyla birlikte, 1951/52 ders yılında Türkçe eğitim veren lisenin de devreye girmesiyle, Kosova Türklerine, kendi ana dillerinde daha uzun süre öğrenim görebilme olanağı yaratılmış, t. 1959 yılında Priştine’de de Türkçe lise eğitimine geçildiği bilinmektedir.

başlayan öykü yaratıcılığı ancak Reşit Hanadan ve onun eserleriyle, beklenen niteliğe ulaşabilmiştir.

1. Reşit Hanadan ve Edebi Yaratıcılığı

Kosova Türk çağdaş edebi yaratıcılığında nesir türündeki başarılı eserleriyle dikkatleri üzerine toplayan Reşit Hanadan, Kosova Türklerine tanınan haklardan dört yıl sonra 1955 yılında Mamuşa'da dünyaya geldi. Üç yaşındayken ailesi Türkiye'nin Manisa-Salihli kasabasına göç eder. Burada başladığı ilk okul eğitimini, ailesi Kosova'ya dönünce Mamuşa'da bütünlük. Lise eğitimini de Prizren'de tamamlar. Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun olur. 1981 yılında Priştine'de "Tan" gazetesinde çalışmaya başlar. "Tan" gazetesinin edebiyat sanat, çocuk sayfalarını on beş yıl yöneten Hanadan, köşe yazarlığı, eleştiri ve çeviriyle de uğraşır. 1999 yılı Kosova savaşı kadar bu görevde bulunur. 1998 yılında Türkiye'de çıkan "Zaman" gazetesinin Kosova temsilcisi olur. "Tan" gazetesinin kapanmasından sonra bir süre Mamuşa'da çıkan "Sofra" kültür sanat dergisinin editörlüğünü yapar. "Tan" gazetesinin kapanmasıyla kurduğu özel şirket ile serbest meslek hayatında çalışmalarını sürdüren Handan, Kosova Türk çağdaş edebiyatında öykü ve roman yazarı olarak tanınmaktadır. Yazıları Tan gazetesi dışında Çevren, Sofra, Kuş gibi dergilerde yayınlanır.

1984 yılında "TAN" Gazetesinin 15. kuruluş yıldönümünde "Yazgı" ve "Duygu Tutsağı" adlı eserleriyle Tan'ın kitap dizisinde on yıl içerisinde yayınlanan kitaplar arasında en başarılı eserler olarak değerlendirilmiş ve Tan'ın "Yılın Ödülü" ile "Süreyya Yusuf" Edebiyat Ödüllerini kazanmıştır. Edebi yaratıcılık ve gazetecilik yaşamındaki başarıları nedeniyle Hanadan, 1984 yılında "Tan"ın "Yılın Gazetecisi" seçilmiştir. "Yıldızlı Ev" öykü kitabı ise Priştine Belediyesi Meclisinin "Kültür Ödülü"ne layık görülmüştür. Hanadan, roman türündeki eserleriyle Kosova Türk çağdaş edebi yaratıcılığına damgasını vurmuş, bilhassa 1987 yılında "Sel" romanıyla Yugoslavya Başkanlık Divanı tarafından ödüllendirilmiş, "Taş Yerinde Ağır" (Özel Yayın, 2002), ve "Başka Olur Rumeli'nin Harmanı" (Özel Yayın, 2003) adlı romanlarıyla da 2002/2003 yılında Kosova Türk Sanatçılar Derneği tarafından "Yılın Sanatçısı Ödülü"nü almıştır. Bu eser Prizren "Doğru Yol" Türk Kültür Sanat Derneği tarafından verilen "Süleyman Brina-Balkanlarda Türk Kültürüne Hizmet Ödülü"nü kazandı. Yazarın öyküleri Türkiye'de değişik dergilerde yayınlanmış, Kosova'da ise Arnavutça ve Sırpça'ya da çevrilmişlerdir. Dolayısıyla 80'li yılların ortalarında Kosova'da Arnavutça olarak yayınlanan "Kosovalı Yazarlar" adlı ansiklopedide de yazarın biyografisine ve bir öyküsüne yer verilmiştir. Türkiye'de de tanınan ve bilinen bir yazar olan Reşit Hanadan, 1992 yılında Ankara'da düzenlenen "1. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı"na Kosova'yı temsilen davet edilmiştir. Yazarın yaşamı ve sanatına T.C. Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanan Türk Şairleri ve Yazarları Sözlüğü'nde yer verilmiştir. Bu arada tanınmış Türk edebiyat araştırmacısı olan Şükran Kurdakul'un hazırladığı Şairler ve Yazarlar Sözlüğü'nde de Reşit Hanadan Kosovalı bir Türk yazarı olarak yer almaktadır. Reşit Hanadan yaşamı ve eserleri, Kosovalı bir Türk yazarı olarak Kosova Eğitim ve Teknoloji Bakanlığı'nın kararıyla, Kosova'daki Türkçe liselerin son sınıflarında Türk edebiyatı derslerinde okutulmaktadır. Reşit Hanadan, Mamuşa "Atatürk" Lisesi'nde Türk dili ve edebiyatı öğretmeni olarak çalışmaktadır.

1.1. Reşit Hanadan'ın Edebi Yaratıcılığında Öykü

Reşit Hanadan, edebi yaratıcılığına öykü türüyle başlamıştır. İlk öykü kitabı “Yazgı” (Tan Yayınları, 1982), “Duygu Tutsağı” (Tan Yayınları, 1982) ve “Yıldızlı Ev” adlı öykü kitaplarıyla Kosova Türk çağdaş öyküsüne nitelikli yeni bir boyut kazandırmıştır. “Yazgı” ve “Duygu Tutsağı” yetişkinlere, “Yıldızlı Ev” adlı öykü kitabı ise çocuklara yöneliktir.

1.1.1. Reşit Hanadan'ın Edebi Öykülerinde Konu ve Olaylar

O zamana kadar Kosova Türk öykücülüğünde natüralist sanat akımı içerisinde eserler yaratıldığı bir ortamda Hanadan, “Yazgı” kitabıyla toplumsal gerçekçi konularla başarılı bir çıkış ve güçlü bir başlangıç yapmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında açlık sıkıntısı çeken ve bir çocuklarını açlık yüzünden kaybeden Prizrenli bir ailenin, açlıktan ölmek için bir çuval buğday karşılığında kızları Zehra'yı Mamuşalı Hüseyin ağaya verirler. Bir kadının yazgısını ele alan böyle güçlü bir konuyla eserine başlayan Hanadan, bu yörede kızların toprak parası karşılığında sevdiğinden ayırıp istemediğine vermeye varabilecek olaylarla devam etmektedir. Murat Ağa, toprak alabilmek için para karşılığında kızı Hatice'yi nişanlısından ayırıp, köyün zengini Hacı Emro'nun kör ve pis yeğenine vermeye kalkışmaktadır. Bu öykülerde kadın karşımıza bir maddi çıkar aracı olarak çıkmaktadır. Bir diğer öyküde köy kızları büyüklerinin kararıyla kendilerinden habersiz küçük yaşta kocaya verilip okuldan alınmaktadır. Cülnaz'ı babası köyün zenginine verip fakirlikten kurtulup rahatlayabileceklerini düşünse de, ihtiyar dedesinin tanrı hatırına yapmış olduğu ısrarı üzerine Ömer'in oğlu Selim'e verilir.

Yöre insanlarının toprağa bağlılıkları, Şemo dayının gurbette toprak parası için çalışan yeğeninin bir kaza sonucu kolunu yitirmesiyle mal olacak trajik öyküsünü gözler önüne serilmektedir. Dağ başında yolunu kaybedip Mamuşa'ya sığınan Türk asıllı partizan Memo adlı bir savaşçı, Veli amcanın evinde koruma altına alınır. Ancak bundan haberdar olan Balistler saldırıya geçip Veli amcanın evini ateşe verirler. Öykü, Veli amcanın çocuklarıyla birlikte evlerine aldıkları partizanla birlikte dağa savaşa katılmalarıyla sona erer.

Köy hacılarının ihtiyaç duyulan okuldan ziyade köye yeni camii yapmak ve para toplayabilmek için halkın dini duygularını sömürmeleri kitabın devamındaki bir diğer öyküde ele alınmaktadır. Bir süre sonra paradan çıkan ve gündelik ihtiyaçlarını karşılamada sıkıntı yaşayan halk, samimi dini duyguları ve hacıların göstermelik tavrı arasında sıkışıp kalırlar. Şehirde okumak isteyen yetim Ramuş, köye yeni gelen doktor gibi olmak, Zeynep'i alabilmek için çalışmak ve başlık parası kazanmak ister ama evdeki ve tarladaki sorumlulukları yüzünden bu isteğine amcası karşı koyar. Annesinin desteğinden güç alarak köyden ayrılıp okumakta ısrarlı olan Ramuş, bir sabah köyü erkenden terk eder.

“*Duygu Tutsağı*”, köy ve şehir değerleri arasında sıkışıp kalan insanların yaşadığı sorunları, çelişkileri, yabancılaşmayı, ortam tarafından dışlanmayı, bireyselliği, feodal anlayışla mücadeleyi, genel yargı değerlerinden kopma korkusunu ve çağın getirdiği yeni değerlere, gelişmelere adapte olmanın bocalamasını yaşayan insanların hayatlarından değişik kesitleri kapsayan konulardan oluşmaktadır. “*Yazgı*”daki olay ve konuların devamlılığı niteliğindeki “*Duygu Tutsağı*”, eserin de ismini aldığı öykü, aslında Hasan Ağanın yanaşma olarak yanına aldığı çingene kadın Hanımşah’a nefsinin tutsağı olmasını ele almaktadır. Cafer ve Hanımşah adındaki çingene karı koca Hasan Ağanın zayıf noktasını kullanarak maddi olarak sömürmeye başlarlar. Bu durumu Hasan Ağanın eşi Nazmiye, arkadaşı ve köy halkı da fark eder. Hasan Ağa ve Hanımşah arasındaki yasak ilişki, oğlu Süleyman’ın askerden dönmesiyle son bulur. Çingene çiftini evinden kovmuş, Hasan Ağa ise bu olaylardan sonra akli dengesini yitirmiştir. İkinci Dünya Savaşında başka para kullanılmaya başlayınca çingene çifti Hasan Ağadan sömürdükleri paranın hayrını görememişlerdir.

Öykü kitabının devamında aslını yadsıyıp köyünü ve ailesini reddeden, küçük oğluyula şehre yerleşen Selman’ın, parası bitince kendisini bu duruma iten şehirdeki çıkarıcı dostlarının kendisini nasıl sokakta bıraktıklarını konu edinir. Şehir ve kırsal kesim arasında sıkışıp kalanların düştüğü acı hali ele alan öykü, Selman’ın köyüne ve aslına pişman olmuş bir şekilde dönmek zorunda kalmasıyla son bulur. “*Bir Hıdrellez Günüydü*” adlı öykü tosununu köyün boğalarıyla kapıştıran Halil’in hıdrellez gününde yadigar kalan acı hatırası ele alınır. Halil bu kavgada tosununu kaybettiği gibi kendi de çarpılmış, ağzı kulağına varmıştır. Eşini ve oğlunun ısrarları üzerine öküzlerini satıp traktör alınmasına ikna olan Yakup Ağa’nın “*Traktör Belası*” adlı öyküsünde, traktör arızalanıp iş yapamayınca, köyün dedikodu ve kışkırtmalarına gelmekte, traktörü parçalayıp öküzlerini sattığı kişiden geri almaya yollanır.

Eserin devamındaki öykülerin konusunu yakın döneme ait güncel olaylar oluşturmaktadır. Köylü, devlet kredisiyle dağıtılan Hollanda ineklerini pastırma, ahırların yapımı için bağışlanan yapım malzemeleriyle ise kendine ev yapmıştır. Yeşil plan çerçevesinde devletin hayvancılığın geliştirilmesi için verdiği kredilerin kötüye kullanmaları, yöre insanının doğum yerine aşırı bağımlılığı, Almanya’ya çalışmak için göç edenlerin memleket özlemi, Aga Zahyo’nun Priştine’deki hanı, sakinlerinin han duvarları arasında duydukları yabancılık, yabancı yerde oda kiracıları ile ev sahipleriyle yaşanan vefasız ilişkiler, gurbetçiler ile kiracı ev sahipleri arasındaki soğuk ve güvensiz münasebetler, yabancı muamelesi bu öykülerin ana konulardır.

Hanadan’ın “*Yıldızlı Ev*” adlı kitabı çocuklara yönelik yazılmış, olay örgüsü ve konuları güçlü öykülerden oluşmaktadır. Eserde, Mamuşa ve Mamuşa’dan Türkiye’ye göç eden çocukların öyküleri yer almaktadır. Bu öykülerde büyük ölçüde kendi çocukluk hatıralarına da yer veren yazar, bazılarında yapma bir kurgu ile sinematografik dünyalardan fırlamış kahraman ve öykülerle çocukların dünyasına renkli ufuklar açmıştır. Yazarın kitabına adını veren “*Yıldızlı Ev*”de Türkiye’ye göç etmiş göçmen bir ailenin hikayesini ele alır. Göç ettikleri yerde inşa ettikleri evin çatısı olmadığı için geceleri açık göğe bakan evin çatısını yıldızlar oluşturur. Öykü kahramanı ve arkadaşlarının yıldızlı ev olarak isimlendirdikleri bu evin ve evdeki ailenin öyküsüyle başlayan kitaptaki öykülerin devamında, çocukların yılbaşı sevinci, Kopaonik’te meydana gelen yer sarsıntısından

zarar gören yardıma muhtaç ailelere çocukların yardım ve dayanışma girişimi, Memiş'in tosunuyla ilginç macerası, Hasan ve arkadaşlarının sirk heyecanı diğer öykülerin ana konusudur. Türkiye'ye devam eden göçün iki sadık arkadaş Deniz ve Oğuz'u ayırması gibi bu ve buna benzer öykülerde Hanadan, gerçekçi olay ve konulara oldukça başvurmuştur. İsmi Barış olan küçük çobanın kurtuluş savaşı sırasındaki cesareti ve on iki yaşındaki Partizan İbro'nun kahramanlıkları sinema filmlerini aratmayacak türdendir. İsmi Barış olan küçük çoban, kurtuluş savaşında Alman askerlerini aldatmış, Partizanlara yardımda bulunarak köylerinin işgal edilmesinden ve Partizanların da esir düşmesinden kurtarmıştır. On iki yaşındaki Partizan İbro ise yaşamı pahasına düşman Alman askerlerinin cephaneliğini havaya uçurmuş, ana karargaha varmaya çalışan Partizan bölüğünün yolunu açarak köprüden geçmelerine vesile olmuştur. Eser, yazarın çocukluğuna ait hortlak hatırasını konu edinen bir öyküyle sona ermektedir.

1.1.2. Reşit Hanadan'ın Öykülerinde Kişi, Çevre ve Zaman

Hanadan'ın eserlerinde genelde kırsal kesim mensupları, çiftçi, esnaf, ağa, imam, muhtar, köy öğretmeni, kırsal kesimin şehirle irtibatı bulunan aile yakınları, yöneticileri, hükümet memurları, kurtuluş savaşı sırasında mücadele veren Partizanlar, karşı cepheye savaşan Alman askerleri ve Balistler, çocuk öykülerine konuk olan sirk cambazları bu öykülerin başlıca kişi ve kahramanlarıdır.

Mamuşa ve çevresinde geçen olayların diğer ortam ve mekanları Prizren, Priştine, Bosna, Türkiye ve çalışmak için göç ettikleri ülke Almanya gibi çevre ve mekanlardır. Osmanlı'nın çöküşü ardından iki dünya savaşı arasındaki Krallık Yugoslavyası, Arnavutluk idaresi dönemini, ardından da İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında Tito Yugoslavya'sını zaman dilimini olarak kapsayan öyküler günümüze kadar ulaşmaktadır.

1.1.3. Reşit Hanadan'ın Öykülerinde Amaç ve Fikir

Hanadan'ın öykü kitaplarını konuda edebi nitelikli kılan, eserlerinin güçlü yanını öne çıkaran fikirleri oluşturmaktadır. Bunlarda ilki İkinci Dünya Savaşına katılan ve yurdu düşman işgalinden kurtarma fikriyle mücadeleye katılan insanların geleceğe olan inançlarıdır. Savaşçı partizan Memo verdikleri mücadelenin samimiyetine inanırken, Veli amca bu mücadelenin getireceği değişikliğe temkinli yaklaşmaktadır:

"-Ne mi araysık yapma? dedi Memo. Alaman ve İtalyan faşistlarına sora bizdeçi hainlara karşı harbedisik. Herbedisik çi, herçezin hakkı bir olsun, çimse çimseye çekirtmesin, daha adaletli bi düzen için harbedisik... Sora hepimiz kardaşlık birlik içinde yaşayacaksınız!..."

Veli sigarasından bir içim çekti, biraz düşündü sonra:

-Zor, dedi. Dünya kurulalidan beyri haksızlık, zulüm vaymış, kavi olan zayıfı ezmiştir. Beş sene dağlarda kaçak yaşadım ben. Agalara, hüçümede karşı harbettim. Ema, ne kazandım? Hiç bi şey... Topraklar cenek aganın elinde, çüylinin, fukaranın anası agladı. Hiç almay aklım Memo, çok zor! Ben bişey yapamadım. Topraklar cenek agadan.

-Belçi zordur ema, olacak, dedi Memo. Salte lazımdır birleşom, lazım harbedam... Hepimiz; Sırplar, Arnavutlar, Türkler... bunda yaşayan hepimiz... Kardaşlık birlik içinde. Te büle Veli Dayo... Hepimiz..." (Yazgı, s. 38)

Veli amca, Memo'nun anlattıkları içerisinde komutanının toprakların ağalardan elinden alınıp halka dağıtılacağına dair vaadini işitince hayretler içerisinde kalırken, aklından şu fikirler geçer: *"Veli de, çocukları da artık ekmeğe doyabilirler miydi?... Sonra Kosova'dakiler kardeşlik birlik içerisinde yaşayabilirler miydi?"*

Bir diğer öyküde Halil, babasının ısrarı üzerine tanrı adına kızlarını isteyen Ömer'in oğlu Selim'e verirken, Cülnaz'ın bu karardan sonra yaşamı büsbütün değişecektir: *"Artık ne dışarıya çıkabilecek, ne de okula gidebilecekti. İki yıl sürecek olan nişanlılık döneminde onun oturup gezebilecek yeri evleri ve ufacak avluları oluşturacaktı."* (Yazgı, s. 48)

"Hayrat" adlı öyküde köy öğretmeni çocuklara okulda yağmurun nasıl yağdığını anlattığı için çocukların hacı babalarında öğretmene karşı bir ön yargı oluşmuştur: *"Bunlar da, çocuklara dine aykırı ve günah bilgiler verdiğim gerekçesiyle bana kızmışlardı!..."* (Yazgı, s. 50)

Öğretmene köy hacılarının yeni cami yaparken halkın dini duygularının suistimal edildiğini anlatan Veysel Amca, yolsuzluklara bulaşmış bütün kişilerin kamuflaj olarak dini değerler arkasına nasıl gizlendiklerini şu şekilde dile getirmektedir:

"Bizim bu çüy angülidir bitevi Kosova'da dindarlığınlen. Sanayla çi büyük camilen büyük müsliman olunur! Acımaym çi büyük cami yapacaklar. Yapsınlar ema, acim çi fakit fukaranın paresini silecekler. Cürmey misin bre ügretmen? Birisi kokay cidey hacılığa, koyşusi korkay çi ceyri kaldı, o da cedey. Sora sen bülersın, bitevio haydutlar, münafiglar ve o faydeciler hepisi caci oldılar. Camiyi hep o edepsizler doldurdılar. Valla yabi çeret dolay aklım citma camiya, ema açın cürim hep o harambaşlar onda, sora vaz ceçeym..." (Yazgı, s. 56)

Bu sohbet sırasında Veysel amcanın anlattıkları içerisinde, bu cemaatin münafıklık yaparak yadırgadıkları konular, kimin kızının kimin çocuğuna verildiği, gelinini doğum için hastaneye götürmenin dinsiz imansız sayılması, çocuğunu şehre okumaya gönderenin rezil görülmesi gibi davranışlar kıyamet alameti olarak sayılmaya yetmektedir.

Faiz ile para verilmesi gibi halkın yadırgadığı değerleri konuları arasına alan Hanadan, öykülerinde başlık parası geleneğinin fakir ailelerin çocuklarını evlenmede karşı karşıya bıraktığı sıkıntıları da şu şekilde ifade etmektedir:

"Evlenmek çok zordu köyde. Çocuklarını evlendirmek isteyen köylülerin çoğu başlık parasını ödeyebilmek için tarlasını satmak zorunda kalır, tarlasız kalan güveyi de gerdek sabahı gurbete çıkardı. Bunun örnekleri çoktu köyde." (Yazgı, s. 72)

Hanadan'ın *"Duygu Tutsağı"* adlı öykü kitabı da, muhteva ettiği fikirler bakımından güçlü bir eserdir. Kırsal kesim insanların dünyasını ele alan kitapta asılını inkar edip daha sonra sonu hüsrarla biten bir öyküde, aslıyla çelişen Selman, şehirdeki çıkarıcı ve art niyetli dostlarının etkisiyle *"Köylü olmaktansa ölü olmak daha iyidir"* fikrini benimsemiştir. Bu fikirden yola çıkarak kendini ve ailesini perişan eden Selman'ı yazar, olaylar örgüsü içerisinde aslından kopmaya çalışanların mutlaka tekrar sonunda asıllarına dönmek zorunda kalacakları gözüyle önü sürmektedir. (Duygu Tutsağı, s.57)

"Traktör Belası", o zamana kadar bağ bahçe işlerinin genelde öküzlü arabalarla yapıldığı köye ilk defa traktörün girmesiyle, eski ile yeni arasında kalan yöre insanının eskiden vazgeçmemesini ele almaktadır. Köyün imamı çok sevdiği canlı öküzleri ile demirden soğuk ve yabancı görünen traktör arasında yabancılaşan Yakup Ağa'ya,

“Dinimiz ilerlemeye, gelişmeye açıktır” fikriyle çağın getirdiği gelişmeleri takip etmeyi tembihlemektedir. (Duygu Tutsağı, s.79)

Oysa traktör alabilmek için öküzlerini satan Yakup Ağa’yı yadırgayan köylü, onu dinden imandan çıkması şeklinde değerlendirir: “Yakup Ağa’da din iman yok! Traktör alacağım diye illa öküzleri satması mı gerekirdi?..” (Duygu Tutsağı, s.92)

Hanadan’ın öykülerine yabancılik fikri ve olgusu oldukça işlenen konulardan biridir. Yakup ağanın traktörle karşılaşmasındaki ona duyduğu yabancılik gibi, bundan sonraki öykülerde bu fikri güçlü motiflerle birlikte karşımıza çıkmaktadır:

“Gecenin ilerlemiş saatlerinde Yakup Ağa aptest bozmak için dışarıya çıktığında bütün heybetiyle ambarın yanında duran traktöre yanaşmaktan kendini alamadı. Traktörün sağına geçti, soluna geçti, istemeyerek de olsa bir süre seyredip durdu. Sonra dümeni elledi, çamurluklarına baktı. Büyük tekerlerini yokladı. Yüreği buz kesildi. Öküzlerde görmeye alışık olduğu o canlılık, o yakınlık yoktu demirden oluşmuş bu yığında. Sevilmekten, okşanmaktan ileri gelen o duygudan yoksundu. Sarı öküzü okşadığında kuyruğunu salar, büyük, siyah gözlerini çevirerek sahibine bakar, sevilmekten okşanmaktan hoşlandığını belirtirdi kendine özgü hareketleriyle. Kırmızı öküz de aynı öyle... Yakup Ağa derinden bir “Ahh!” çekti. İnercesine:

-Düpedüz demir bu meret!... Soğuk, buz gibi soğuk, cansız!... diye söylendi.” (Duygu Tutsağı, s.90)

Kurtuluş savaşı sırasında herkesin omuz omuza verdiği mücadeleyi ve kardeşlik birlik olgusunu yansıtabilme için öykülerinde sık sık değişik halkların dayanışmasına yer veren Hanadan, Yakup ağayı tarif ederken, onun öfkelenince sızlayan yarasının şöyle bir hatırası vardır: “II. Dünya Savaşı sonlarında Bosna’nın dağlık bölgelerinde artık yenilgiye uğramış son Alman güçlerine karşı yürütülen savaşlarda aldığı bir şarapnel parçasıydı bu. Milan adlı Sırp arkadaşı yaralanıp yere düşmüş, kalkamayacağını görünce yardımına koşayım demiş, tam arkadaşını sırtlamış ateş menzilimden dışarı çıkaracakken kendisi de yaralanmıştı.” (Duygu Tutsağı, s.81)

Hanadan’ın öykülerinin birçoğunda tipik köy hiyerarşisi görülmektedir. Önemli ailevi ve toplumsal konularda köy imamı ve heyetinin fikri alınmaktadır. Yer geldiğinde aydın ve çağdaş görüşü temsil eden köy öğretmeninin fikirleri, önerileri yadırganmaktadır. Bunun dışında da kırsal ve şehir kesim arasındaki çıkara dayalı ilişkileri şöyle ele almaktadır: “Konuksever, kentliye, hele hükümet memuruna her zaman saygın davrandıkları nedeniyle “Amma da saf insanlar!...” diye düşündükleri köylüler, köye daha önceki gidişlerinde önlerine börek çıkarmışlar, yazları ayran, kışları sucuk pastırma vermişler, ellerini, eteklerini öpmüşlerdi. Ne de olsa, yolları kente düşer, belediye dairelerinde görülecek işleri olur da, bekletilmezler, işleri görülür düşüncesiyle.

Ancak, kente iş takibi için geldiklerinde, “Bu gün olmaz, yarın gel...” denilen köylüleri, belediyenin daracık koridorlarında bekleşir durumda gördüklerinde, görmezlikten gelir, ivediyle en yakın odalardan birine sıvıştırlardı.” (Duygu Tutsağı, s.100)

Kırsal kesimde ağa hegemonyasına karşı duruş sergileyen Hanadan’ın öykü kahramanları, yeni sisteme geçişte onlara topraklarını geri iade eden devlet hegemonyası altına girmedi de aynı tedirginliği yaşamakta, devletin kırsal kesimi kalkındırmak için attığı her girişime köy halkı temkinle yanaşmaktadır:

“-Osman oğlum, dedi. Tinya’daki tarlanız Kurtuluştan öncesine dek ağa malıydı, öyle mi! Partizanlar gelince, ağanın yarıcısı olarak işleyip geçindiğiniz bu tarla, öbürleri size verildi. Diğer köylüler de ekip biçtikleri ağaların tarlalarına sahip oldular. Ama gerçekten ağaların mıydı bu topraklar, babalarından mı kalmıştı onlara? Kalmamıştı. Benim, senin, diğer köylülerin baba malıydı aslında bu topraklar. Dedelerimize dedelerinden kalmıştı, belki de. ama bir zaman geldi ki borçlandılar kentteki faizcilere. Evlenebilmek için büyük miktarda başlık parası gerektiği için. Para simsarları yüzde 50, yüzde 100 faizle borç para vermişler toprakların rehin bırakılması koşuluyla. Vade gelmiş, ödeyememişler borçlarını. Bu kez, ana para ve faiziyle birlikte tekrar borçlanmışlar. İşin içinden çıkamayıp her yıl artan borçlarını ödeyemez olunca da ellerinden alınmış rehin olaak bırakılan topraklar. Kendileri de bu topraklarda yanaşma, yarıcı olarak çalışmaya başlamışlar. Güç toplamak için biraz sustuktan sonra:

-Diyeceğim şu ki: Birkaç devlet gördüm bugüne dek. Eski Sırbistan’ı, Arnavutluk’u, Alman’ı, İtalyan’ı gördüm. Hiçbiri köylüye boşuna para vermezdi. Aksine soyardı köylüyü. Varın siz bildiğinizi yapın.

Osman Dayı, Berber Mıstık vadenin uzunluğunu, fazi oranının düşüklüğünü söyleyecek oldular.

-Bakın, dedi Hüseyin Dayı. Bu devlet öncekilerden çok iyi. Köylüyü gözetiyor. Orası belli. Zordaysanz alın, deyip yine de bir sıçan yolu gösterdi.” (Duygu Tutsağı, s.112-113)

Hanadan, öykülerinde devletin hayvancılığı ve tarımı kalkındırmak için sunduğu değişik kredilerine soğuk bakanlar olduğu gibi bunun tam tersi bu fırsatları suistimal eden Osman dayı, Kel Hasan gibi kimi açıkgoz, kurnaz, yalan ve dolandırıcı tiplmelerin, kendilerini dini değerler arkasına gizleyip, bu gibi kişilerin güttükleri felsefeyi şu şekilde dile getirmektedir:

“-Üç ay sonra, hac mevsiminde hacca gitmeyi aklına komuştu. Kapı komşusu Kel Hasan onca da edepsizliğine, çalıp çarpmasına karşın hacı olmuşken, başından hiç eksik etmediği sarı renkteki ipekli hacı takkesi sayesinde-bundan bunca saygınlık görürken beş vakit namaz-nızaı eksik etmiyen kendisi de niye gitmesindi?”

Bunun karşısında da Süleyman Dayı gibi dürüst ve namuslu tiplmeler bu gibi davranışları yadırgamakta, devleti ve onun sunduğu imkanları, “-Yahu bu devletin gözü kulağı yok mu?” diye köyde söylenerek savunmaktadır. (Duygu Tutsağı, s.120)

Hanadan, “Duygu Tutsağı” kitabının ikinci yarısından sonra tekrar yabancılık çektiği büyükşehir başkentte dair anılarını, oda ve ev kiracılarıyla soğuk yaklaşımlarını ve bilhassa han duvarları arasında hissettiği yalnızlığı, güvensizliği ele almaktadır. Aynı han odasını paylaştığı oda arkadaşının sergilediği güvensiz tavır ve yaklaşımlar yazarı tedirgin ve huzursuz etmiştir:

“Artık bir daha gereksinim duyduğum, mecbur kaldığım halde o hana gidemedim. Benzer bir olay yaşamamak için. Namuslu, yorgun insanları kuşkulandırmaya, uykularından etmeye hakkın yoktu.” (Duygu Tutsağı, s.151)

Oda kiracısı hanımının uygunsuz teklifi reddettiği için beklemediği bir davranışla karşı karşıya kalan yazar, kendisine sitemde bulunan kadının şu sözünü haklı bulmaktadır: “Dürüstlüğü, namusuyla yaşayan kaç kişi kazançlı çıkmıştı bu dünyadan?!” (Duygu Tutsağı, s.163)

Arkadaşıyla kiralık ev bakarken kan davalarıyla zengin olmuş bir avukatın evine denk gelen yazar, kan davası güdülmesini sıg bir düşünce olarak bulmaktadır:

“Yöre köylerde toprak anlaşmazlığı, kız kaçırımlar, namus meselelerinden sık sık cinayetler işlenirdi. Kan davalarının ardı kesilmezdi. Yüzlerce yıl öncesine ait babadan oğla miras kalmış kan davaları vardı ve ailenin olayla hiç ilgisi olmayan üyeleri tarafından inatla sürdürülüyordu. Göze göz, kana kan kuralını koymuştu Lek yasası. Bu yüzden adam öldürmelerin, hiç yere cana kıymaların ardı kesilmez olmuştu. Bu sıg düşünce, insana yıllardır sonra öc aldırıyordu.” (Duygu Tutsağı, s.175)

Başkent sokaklarında kiralık ev ararken, ev sahiplerinin evini veya odasını kiraya verecekleri kişinin bekar ve yalnız olmaması için gösterdikleri özeni yadırgayan yazar, *“Ev bulabilmek, bulduğu eve yerleşebilmek uğruna erkeğin hadım olup kısırlaşması mı gerekiyordu?”* diye sitemde bulunmaktadır. (Duygu Tutsağı, s.179)

Didaktik öğelerin, örnek davranış biçimi ve eğitici fikirlerin öne çıktığı *“Yıldızlı Ev”* kitabında Hanadan, çocuklara cesur ve kahramanlığı aşılama çalışmış, onların cesur ve kahramanca davranarak yurduna, memleketlerine faydalı olabileceklerini, bu yüzden çocuk yaştaki öykü kahramanlarına bile toplumsal yardımlaşma bilinci ve misyonunu da yüklemiştir. Bilhassa bu tutumu öykü kahramanının komutanı, sömürüye sonu, özgürlüğü, eşitliği, hak ve adaleti vaat ederek sergilemektedir:

“Benim aslan oğlum! dedi. Senin gibi bir oğlum olmasını isterdim! Senin gibi cesur, soylu çocuklarımız var oldukça, bu yurdun ulusları elbette ki düşmanı ezeceklerdir.” (Yıldızlı Ev, s.63)

“Savaştan sonra göreceksin, özgürlük içinde ne güzel yaşayacağız. Herkesin hakkı bir olacak. Kimse kimseyi sömürmeyecek şimdiye dek olduğu gibi.” (Yıldızlı Ev, s.64)

1.1.4. Reşit Hanadan’ın Öykülerinde Dil ve Üslup

Hanadan’ın eserlerinde dili ve üslubu yalıdır. Kahramanlarının diyaloglarında Türkçenin Mamuşa ağzını, yer yer o ortamda kahramanlarının konuştuğu dillerden biri olan Arnavutçayı da kullanan Hanadan, eserdeki kimi yazım hataları haricinde ister edebi dil olarak Türkçede, ister de yöre ağızlarında başarılıdır. Üslupta ve dilde o zamana kadarki öykü yaratıcılığında ilk başarılı çıkışı yapan yazar, öykülerinde tasviri ve tahlili ustaca kullanmıştır. İnsan tahlilleri söz konusu olunca Güven Kaya’ya göre, Hanadan, insanı ‘Dostoyevski ve Freud arası psikanalitik sentezlerle ele alınmıştır.’⁷

Yazar, *“Duygu Tutsağı”* kitabında da aynı çizgiyi sürdürmüştür. Eserin başındaki öykülere kıyasla sadece kendisi odağında geçen hatıra niteliğindeki öykülerinde kimi üslup, dil ve yazım hataları görülmektedir. Ancak bu durum Hanadan’ın öykü yaratıcılığını gölgeleyecek nitelikte değildir. *“Yıldızlı Ev”* yazarın yazımda ve dilde önceki eserlerinde görülen kimi hatalarının en aza indirgendiği kitabıdır. Bu eserde kullanılan üslup ve dil çocukların dünyası ve algı yetisi, Türkçelerini geliştirmeleri açısından için örnek bir nitelik arz etmektedir. Kosova Türk çağdaş edebi yaratıcılığında diğer öykü yazarlarına kıyasla, dili yalın, cümleleri düzgün, anlamları ve diyalogları nitelikli, tahlil ve betimlemeleri üsluplu bir dille ifade edilen öykücülük, Hanadan’la birlikte Türkçe çağdaş öykü beklenen olgunluğuna erişmiştir.

⁷Bkz. . Güven Kaya, n öDuygu Tutsa ,ö kitab,nda önsöz niteli indeki yaz,s., s. 7

1.1.5. Reşit Hanadan'ın Öykülerinde Sanat ve Estetik

Diğer Kosovalı Türk öykü yazarları gibi Hanadan da folklorik öğeleri eserlerinin başlıca sanatsal motifleri olarak kullanmıştır. Öykülerde halkın sözlü verimlerine, deyim ve atasözlerini başvuran Hanadan, öykülerinde sanat akımı olarak toplumsal gerçekçilikle yöre halkının geri kalmışlığına eleştirel bir yaklaşım getirmiştir. "Yazgı" kitabında "Hayrat", "Toprak", "Gurbetçinin Dönüşü" gibi öyküler bu sanat tutumunun örnekleridir.

"*Duygu Tutsağı*" kitabında da folklorik değerler öykülerinin önemli sanatsal ve estetik motifleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Öykülerinde *Palabıyık Hüsnü*, *Zümbüllü Kerim*, *Osman Dayı*, *Berber Mıstık*, *Kel Hasan...* gibi sıfatlı isimleri kullanan Hanadan, insan yaşamları içerisinde özel yaşamlarını da tüm çıplaklığıyla estetik bir biçimde ortaya koymuştur. Genelde erotizm ölçütündeki bu motifler, yer yer pornografik bir nitelik kazanmıştır:

"*Cemil'i düşünüyor, düşünürken de elleri ister istemez çıplak vücudunun üzerinde geziniyor, sonra dolgun, sert göğüslerini sıkıyordu...*" (Yazgı, s. 23)

"*Eli istemeyerek bacakları arasına gitti, kentli kızlar üstüne tatlı hayaller kurmaya başladı.*" (Yazgı, s. 54)

"*Kız sustu. Yanıt Vermedi. Delikanlıya anlamlı anlamlı baktı. Vücudunu delikanlının göğsüne dayadı. Kendinden geçmiş bir halde dudaklarını genç adamın dudaklarına götürdü. Delice öpüşmeye başladı.*" (Duygu Tutsağı, s.88)

"*Demesiyle birlikte de oğlanın üzerine çullanması bir oldu. Selim ne yapacağını bilemedi bir süre. Sonra çaresiz kızın öpücüklerine aynı ateşli öpücüklerle karşılık verdi. Az sonra kız delikanlının üzerinden kalkıp doğruldu. Ceketini çıkardı. İç gömleğini, sütyenini çıkardı. Ay ışığı altında pırıldayan diri, canlı memeleri heyecandan olacak soluk aldıkça titreşiyorlardı. Sonra uçkurlarını çözdü. Delikanlı kendini tutamaz olmuştu artık. Samanların üzerinde doğrulup ellerini kızın canlı, diri, titremekte olan memelerine götürdü. Kendinden geçmiş bir halde sıktı oralarını. İki vücut bir olup samanların içinde yittiler. Gecenin sessizliğini samanlığın ordan gelen kesik inilti bozmaktaydı.*" (Duygu Tutsağı, s.90)

"*Ne desem acaba? Ben böyle düşünüyorken bacak bacak üstüne atıyor, kadın. Göğüsleri şeffaf pembe renkli geceliğinin altında diri diri titreşip duruyorlar. Bu yetmiyormuş gibi şimdi de bacakları oralarına dek gözüküyorlar...*" (Duygu Tutsağı, s.162)

"Yazgı"yla Kosova Türk çağdaş öykücülüğüne yenilik getiren Hanadan, o zamana kadar Türk öyküsüne hakim olan natüralizmin hakimiyetine son vermiş, Kosova Türk öykücülüğünde sosyorealist (toplumcu- gerçekçi) bir sanatın çığırını açmıştır. Toplumsal gerçeklere parmak basarken yer yer eleştirel gerçekçiliğe de yönelmiştir. Biçimde, dildeki başarısıyla Kosova Türk çağdaş öyküsünde yeni bir sayfa açan yazar, dilde ve üsluptaki başarısıyla Kosova Türk çağdaş öyküsü edebi nitelik olgunluğuna erişmiştir.

Sürekli bir devamlılığın ve hareketin hakim olduğu Hanadan'ın öykülerinde, zaman, mekan ve konu unsuru çok güzel kullanılmıştır. Aynı zamanda edebi estetik ve

sanatları açısından da gerekli edebi nitelik düzeyine ulaşabilen Reşit Hanadan, bundan sonraki dönemde kendini roman türünde eser yaratıcılığına vermiştir.

1.2. Reşit Hanadan'ın Edebi Yaratıcılığında Roman

Hanadan'ın ilk romanı "Sel" 1987 yılında "Tan" Yayınlarından gün yüzünü görmüştür. Kosova Savaşından sonra yazmaya başladığı "Taş Yerde Ağırdır" adlı üçleme romanının iki cildi yayınlamıştır. 2002 yılında Prizren'de özel yayın olarak yayımlanan "Taş Yerde Ağırdır" adlı romanı, geniş bir üçleme romanın ilk bölümüdür. 2003 yılında yayımlanan "Başka Olur Rumeli'nin Harmanı" adlı romanı bu üçlemenin ikinci eseridir. Bu çalışmamızda Hanadan'ın roman türündeki eserlerini ve bu eserlerin edebi niteliklerini oluşturan en önemli özelliklerini ortaya koymaya çalışacağız.

1.2.1. Reşit Hanadan'ın Romanlarında Konu

Reşit Hanadan'ın romanlarının ana konusunu Balkan coğrafyasındaki Kosova Türkleri ve onların Osmanlıdan sonra bu topraklardaki yaşamları, yazgıları, toplumsal değerleri ve milli kimlikleriyle ayakta kalabilmenin mücadelesi oluşturmaktadır.

Hanadan, "Sel" romanının ana konusu, daha önce yayınladığı "Duygu Tutsağı" öykü kitabındaki "Traktör Belası" adlı öyküden alınmıştır. Eşi Remzi'ye ve oğlu Selim'in ısrarları üzerine öküzlerini satıp traktör satın alınmasına ikna olan Yakup Ağa, "Traktör Belası" öyküsünde, traktör arızalanıp iş yapamayınca, köyün dedikodu ve kışkırtmalarına gelmekte, traktörü parçalayıp öküzlerini sattığı kişiden geri almaya yollanmaktadır. Romanın ana çekirdeğini oluşturan bu olaylara ek olarak eserde, köyün kırsal yaşamına, ekim ve hasat işlerine, köye yol yapımına, Salim ve Esmâ ile Cemil ve Hülya gibi gençlerin aşk hikâyelerine, Yakup Ağa'nın traktörden sonra çağın makineleşmeyle birlikte getirdiği yeniliklere ayak uydurarak biçerdöverle tarlasını sürmesine, köy halkının toprak ve hayvanlarına bağlılıklarına, Salim ve Esmâ'nın evliliklerine, yöre insanının yaşam biçimine, yenilik ve gelenekler arasında kalan insanların değer yargılarına, bu yargılar içerisinde kuşak çatışmasına yer verilmektedir.

Köye devletin ve halkın ortak katkısıyla gerçekleştirilecek yol yapımı için toplanan paralar karşısında 'devlet baba' sözünü tutmamakta, beklenen tarihte yol çalışmaları başlamayınca, köy halkı hayal kırıklığı içerisinde kalmaktadır. Hasat zamanı gelince yine iş başa düşünce köy sakinleri kendi imkanlarıyla yolu düzenlemek zorunda kalırlar.

Yakup Ağa'nın oğlu Salim, Esmâ ile samanlıktaki gizli buluşmalarına devam ederler. Esmâ hamile kalır. Düğün gününe kadar bu sırrı korumaya çalışırlar ama sır ortaya çıkınca Yakup Ağa kalp krizi geçirir.

Cemil'le nişanlı Hülya'nın ailesi, Bodur Basri'nin entrika ve kışkırtmasıyla erkek tarafından yüklü miktarda altın isteyince, gençlerin evlilik hayallerine gölge düşer. Hülya, başkasına varmamak için Cemil'le bir akşam gizlice buluşarak birlikte olurlar. Babasını kararından vazgeçtirmek için Hülya'nın yurt dışındaki amcasını haberdar ederler. Amcasının müdahalesiyle gençlerin bu sorunu ortadan kalkar.

Goralı Smaylo, on beş yaşına kadar yanında kalarak kendisini aılıktan ölmekten kurtaran Yakup Ağa'yı yıllar sonra ziyaret eder. Bunun yanında romanda öne çıkan konulardan biri de Rüstem Dayı'nın katıldığı Osmanlı savaşlarına dair hatıralarıdır.

Hidrellez şenlikleri ve köydeki hasat zamanı çalışmaları yanı sıra her bölümde olay öncesi durum, zaman ve mekan tasvirlerine genişçe yer verilir. Sık sık geri dönüş tekniğiyle olayın perde arkası ve kişilerin yaşamları, kişilik tahlilleri genişçe yer alır. Yakup Ağa, hastanede tedavi görürken, kurak geçen yazın sonlarına doğru yağan yağmur sele dönüşür. Sel köylünün emeğini olduğu gibi Bodur Basri'nin de yaşamını alıp götürür.

Arızalanan traktörün parçasını bulmak için Slovenya'ya kadar giden Selim, gecikmeli olarak eve döndüğünde traktörü parçalanmış bir şekilde köyün hendeğinde bulur. Yakup Ağa, öküzlerini sattığı Goralı Smaylo'dan geri almıştır. Selim, traktörle hem tarladaki işlerini kolaylaştırmış, hem de öküzlerle ortalıkta gezinmekten kurtulup nişanlısına karşı mahçubiyetini bir nevi gidermiştir. Ancak Yakup Ağa'nın bu beklenmedik davranışı gençleri ve eşini çok üzer. Fakat Yakup Ağa hastaneden taburcu olunca oğlu Selim'den özür diler. Baba oğul barışırlar. Kasım ayı yaklaştıkça düğün hazırlıklar başlar. Roman, gençlerin evliliğiyle mutlu bir şekilde sona erer. Bu mutluluğu gerdek sabahı avluda onları bekleyen sürpriz taçlandırır. Goralı Smaylo, kendilerine düğün hediyesi olarak yeni bir traktör armağan getirmiştir.

Reşit Hanadan'ın "*Taş Yerinde Ağrıdır*" adlı romanının ana konusu İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelen yeni komünist yönetimin Mamuşa Türklerinin mal varlıklarına, kimliklerine, milli değerlerine el koyması ve bir avuç onurlu insanın kendilerine yapılan haksızlıklara karşı mücadelesidir.

İkinci Dünya Savaşından asker arkadaşlarıyla birlikte cepheden dönen Murat, savaşla verilen mücadelenin refah, kardeşlik birlik, eşitlik, adalet, herkese hak ve özgürlük getireceği zannettikleri umutları yol boyunca bir bir sönmeye başlamıştır. Savaştan sonra yönetime gelen komünizm idaresi, yöre halkına baskıyı, korkuyu, işkenceyi getirmiş, halkın malına mülküne, milli kimliklerine, can güvenliklerine el koymaya başlamıştır. Cepheden memleketeye dönüş yolculuğu içerisinde tüm bunlara tanık olan Murat, ilk önce gördüklerine inanmak istememiştir. Ancak daha sonra köyünde yaşananlar, şüphelendiklerinin başlarına geleceğine emin olmuştur. Ev halkı Murat'tan uzun zaman haber almayınca öldüğünü zannetmişlerdir. Bir gün kendisini karşılarında gördüklerinde özlem ve şaşkınlık dolu bakışları mutluluk gözyaşlarına dönüşmüştür. Bir süre evinde dinlenerek günlerini geçiren Murat yorgunluk giderirken, diğer yandan annesi, eşi, savaşta dünyaya gelen oğlu ve babasıyla özlem gidermiştir. Kendisiyle birlikte savaşa katılan Dudu Hala'nın oğlu Derviş'in cephede şehit düşmesi herkesi derinden üzmüştür. Murat'ın cephedeki başarıları Komünist Partisinin İl Komitesi tarafından dikkati çekmiş, köydeki Halk Kurulu Başkanı Çavuşoğlu aracılığıyla partiye üye olması için teklif gönderilmiştir. Murat bu teklife evet demeden önce köy imamıyla ve babasıyla danışmaya karar getirmiştir. O sırada Çavuşoğlu, Alman askerlerine yardım ettiği gerekçesiyle, daha önce kendisinin yanında yanaşma olarak çalıştığı Bakkal Hamdi'yi tutuklamış; malını mülkünü devlete devretmesi şartıyla serbest bırakılacağını belirtmiştir. Bakkal Hamdi, Murat'ın devreye girip mülkünü devretmeye, yerel yönetimi de dere kıyısındaki ahıra dokunmamaları ve orada kalabilmesi müsaade etmelerine ikna etmesiyle serbest bırakılmıştır. Ancak yapılan plana göre Bakkal Hamdi göz hapsinde tutulacak, bu sayede tekrar irtibata gireceği olası Alman faşist işbirlikçileri yakalanacaktır. Yağışlı geçen sonbahar ve kış mevsiminin ardından ilkbaharla birlikte tarla, bağ ve bahçeler işlenmeye başlanmış, sağ kalanlar da cepheden dönüvermiştir. Dönenlere geçmiş olsuna gidiliyor,

dönmeyenlerin evine ise başsağlığı ziyaretleri gerçekleştiriliyor, şehitlerin ruhlarına mevlitler, dualar okunuyordu. Şehitlerin ruhlarına mevlit ve Kuran okunması, aziz hatıraları yad edilenler arasında Alman askerlerine yardım edenlerin de bulunması Çavuşoğlu'nu çıldırtmıştır. Hoca efendinin ne yapmaya çalıştığını öğrenmek için görüşmeye çağırılan Çavuşoğlu, onu sert bir şekilde uyarmıştır. Ancak Kuran nezdinde herkesin Allah'ın kulu olduğunu ve sadece kendi görevini yapmaya çalıştığını vurgulayan hoca efendi, bir zamanlar Çavuşoğlu'nu da Allah rızası için camide gizleyerek Almanların elinden kurtardığını hatırlatmıştır. Görüşmeden ayrılırken Çavuşoğlu hoca efendinin arkasından tehditler savurmaya devam etmiştir.

Köyde yaşam devam ediyor, Murat ve ailesi içerisinde buldukları koşullar ile yaşam mücadelelerini sürdürüyorlardı. Savaştan döneli her gece eşiyile sevişerek özlem gideren Murat, on altısına basan kendisi gibi yakışıklı kardeşi Ferhat'ın da böyle güzel bir eşe sahip olmasının zamanının geldiğine inanıyordu. Köylü baharla birlikte ekin işlerini sürdürürken, Çavuşoğlu hoca efendinin Cuma hutbesini dinlemesi için Kambur Veli'yi camiye göndermiştir. Kardeşlik, birlik, dayanışma, dargınlık gibi o günkü Cuma hutbesini konusunu Çavuşoğlu'na çarpıtan Kambur Veli, Hoca'nın Alman yandaşlarıyla Partizanları barıştırmaya çalıştığını öne sürer. Namaza Murat'ın da katıldığını öğrenince Çavuşoğlu küplere biner. Bunu fırsat bilerek Murat'ın aleyhinde planlar kurmaya başlar.

Diğer yandan gelen teklif üzerine partinin köydeki kuruluna girip girmeme konusunda köy imamıyla görüşen Murat, hoca efendiden beklemediği bir yanıt alır. Murat'ın partiye üye olmasına sıcak bakan hoca efendi, bu şekilde Çavuşoğlu'nun zulmünden önceden haberdar olacaklarını ve bir şekilde girişimlerini engellemeye çalışacaklarına inanır. Bu görüşme ardından da Bakkal Hamdi'nin ahırını cemaatle birlikte temizleyerek onu evine yerleştirirler. Bakkal Hamdi ve ailesi, konağı, malı mülkü elinden alınıp, aylarca yakınlarının yanında kaldıktan ve onca işkenceden sonra iyiliksever köylünün yardımıyla kavuştuğu bu iki göz odada onca zaman sonra daha rahat, daha umutlu ve mutludur. Bulduğu durumdan düştüğü hal içerisini göz önünde bulundurdukça yine de tanrıya şükretmeyi ihmal etmez. Hoca efendinin hutbesinden sonra aralarındaki dargınlığa son veren Zeynel Efendi ise elinde iki yavrusuyla birlikte bir keçiyi armağan olarak Bakkal Hamdi'ye getirdiğinde görünce şaşırılmış, daha düne kadar düşmanı sayılan Zeynel'in bu hassas davranışı onu duygulandırmıştı.

Çavuşoğlu, şehirde İl Komite Başkan Yardımcısı yoldaş Yelena'yı ziyaret etmiş, Murat'ın Bakkal Hamdi'yi mülkünü devretmesinde ikna ettiğini, kendisinin partiye üye olmaya kabul ettiğini ve köy imamının son hareketlerini anlatır. İmamın önce yumuşak bir şekilde uyarılmasını, daha sonra sert yöntemlere başvurulmasını emreden Yelena, Alman SS'çi işbirlikçilerinin tespit edilip mal mülklerine el konmasının diğer işbirlikçiler için de güzel bir gözdağı oluşturacağını düşünür. Gelecek buluşmada görüşmeye Murat'ı da getirmesi talimatını verir. Çavuşoğlu, köy dönüşünde Bakkal Hamdi'nin, imamın ve diğerlerinde elinden çekeceğini, Murat'a da içinden gizliden gizliye kıskançlık duymaya başladığını sezmeye başlar. Murat yakışıklılığıyla Yelena'yı baştan çıkartıp kendisini makamından eder miydi?

Bu olaylardan sonra tarla, bağ ve bahçelerde ekin çalışmaları devam etmiş, Hıdrellez şenlikleri kutlanmıştır. O gece Çavuşoğlu'nun kızı Zeynep ile Bakkal Hamdi'nin oğlu arasındaki aşkın ilk kıvılcımları atılmıştır. 9 Mayıs Zafer Günü kutlamaları vesilesiyle köye gelen Yelena, Murat'la tanışmış, biri diğerinin yakışıklılığıyla, diğeri de karşısındakinin güzelliğiyle çarpılmıştır. Tören ilginç olaylara sahne olmuştur. Kutlamaların ortasında Deli Hızır'ın "*Verin oğlum katiller!*" diye isyanı ve o sırada cepheden dönen, öldü diye zannedilen Nazlı Teyze'nin oğlu Selim'in "*Bar'da Karadağlı partizanlar biz Kosovalı partizanlara ateş açtılar, yüzlerce Kosovalı partizan öldü*" açıklaması; hem Çavuşoğlu'nun, hem de yoldaş Yelena ile yardımcısı Demuş'un huzurunu kaçıtır. Salih'i hücreye kapatıp çapraz sorguyu alan Yelena ve Demuş, gördüklerini kimseye anlatmaması ve soran olursa Kosovalı partizanları faşistlerin öldürdüğünü söylemesini tembih ederler. Sorgudan sonra Salih'i serbest bırakırlar. Kaldığı yerden devam eden tören, aynı zamanda Bilal ve Zeynep gibi genç aşıkların görüşmelerine vesile olmuştur. Tören bitince ilk işi Salih'i evinde ziyaret edip konuşmaması için tembih eden Çavuşoğlu, törene katılmadığı için de Bakkal Hamdi'yi falakaya yatırır. Olaya gecikmeli aldığı haber üzerine şahit olan Murat, Hamdi'yi son anda ölümden kurtarmıştır. Onlarca gün yataktan kalkamayan Hamdi, eşinin ilaçlarıyla tedavi edilmiştir. Çavuşoğlu, dayak olayı konuşmaları yatıştırmaya kadar törene katılmayan Hamdi'nin kayniçolarına ve Bar olaylarını sürekli dillendiren Salih'e ilişmemeye karar verir.

İl komitesine Çavuşoğlu'nun mektubunu teslim etmek üzere yola çıkan Murat, yol üzerinde Dilaver Ağadan satın aldıkları tarlanın parasının bir miktarını teslim eder. Yoldaş Yelena'yı da makamında ziyaret eden Murat'ı bir sürpriz beklemektedir. Bu görüşmede kendisini tahrik eden Yelena, Murat'la sevişmeye kalkışır. Ancak böyle bir şeye yanaşmayan Murat'tan beklediğini alamayınca, onu tehditler eşliğinde uğurlar. Yelena'nın ofisinde yaşadıklarını hoca efendiyle paylaşmaya kararlaştırdığı gün köy yeni bir olayla çalkanmıştır. Çavuşoğlu Salih'i de Köy Halk Kurulu binasında falakaya yatırmıştır. Bir gece yatsı namazından sonra son olayları hoca efendiyle değerlendiren Murat'ın içi rahatlamış olur. O sıralarda şehirde de olaylar devam etmekte Molla İdris'in intihar etmeyip aslında zehirlendiği iddia edenler ve Balist damgası yiyen birçok Arnavut tutuklanıp yargılanmaya alınmışlardır.

Bir Haziran günü öldü diye zannedilen Şahsuvarların Maksut çıkıp gelivermiştir. Kraliyet ordusunun mensubu olarak Almanya'ya tutsak götürülmüş, Müslüman oluşu onu ölümden kurtarmıştır. Bu dönüş ailesini olduğu gibi köy halkını şaşırtmıştır. Dönüşte oradaki hatıralarını köylüyle ve bilhassa Çavuşoğlu'yla paylaşmış, yanında kaldığı Alman subayı ailesi kızları Helga'yla kıvılcımlaşan aşkı ve önüne serilen bütün serveti, memleketi ve aile özlemine tercih etmiştir. Köyde harman zamanı gelmiş, köylü bereketi bol buğdayını ambarlarını doldurmuştu. Çavuşoğlu ve yandaşları, ambarlarda biriken buğday miktarını belirlemeyi kararlaştırmış, dolayısıyla dönemin ideolojisi esasınca eşit haklı gelir dağılımına göre buğdayın devlete öşür olarak verilmesini öngörmüşlerdi. Bu önemli yazılı talimat parti merkezinden alınmıştır. Köy Halk Kurulundakiler, köylünün elde ettiği buğday miktarına dair bilgileri toplarken, bu konunun Murat'tan gizli tutulması gerekliliği hususunda oydaşmışlardır.

Bu sırada Arif Ağa, küçük oğlu Ferhat'a, gönül verdiği Ayşe kızı babası hoca efendiden istemiş, Allah'ın izni ve rızasıyla nişanlandırmışlardı. Öte yandan köylünün buğdayına el konulacağı haberini öğrenen Zeynep, Bakkal Hamdi'nin oğlu Bilal'e sabaha varmaz evlerine ulaşarak gizlice haber vermiştir. Bu sırada gençleri bir arada sevişerek yakalayan Bakkal Hamdi, oğlunun düşmanının kızıyla aşk gütmesine şaşkınlıkla karşılar, bu durumdan hoşnut kalmamıştır. Aldığı haber üzerine de buğdaylarını karşı mısır tarlasında saklamış, Bilal ile bu haberi kayniçolarına da salmıştır. Sabahın erken saatinde Bakkal Hamdi ve oğlu Bilal'i ayakta gören Çavuşoğlu'nun yakın adamı Çingene Sülo, bu şüpheli hareketlenmeyi Çavuşoğlu'na iletir. Bilal'i takip altına alır. Dayılarına haber verdiğini işitince hemen Çavuşoğlu'na durumu anlatır. Diğer yandan haberi sabah namazında hoca efendi ve cemaatle paylaşan Bakkal Hamdi, bu haberin kendisinden öğrendiklerinin gizli kalmasını rica eder. Çavuşoğlu ve adamları denetime çıktıkları an haber bütün köye salınmıştı. Berhamların evinde buğdayın el konuluşu olaylı geçer. Hüsmen, anası ve kardeşleriyle birlikte Çavuşoğlu ile adamlarına karşı koyar. Hiçbiri buğdayların yerini söylemeyince, çıkan olaylarda silahlar havaya patlar, kavga dövüş sürerken olay yerine varan Murat, karşılaştığı manzara şaşkınlık içerisinde bırakır. Olayları yatıştırabilmek için sadece Berhamgillerin değil kendilerinin ve bütün köylünün buğdayına alınacağını söyleyip ikna etmeye çalışan Murat, yol üzerinde babasının da sert hışmı ve eleştirisiyle yüz yüze kalmıştır. Çocuklarının yediği dayağa dayanamayan Zarife Hala, buğdayların yerini söyler. Yirmi çuvaldan onunun Zarife Halaya bırakılmasını isteyen Murat'a karşı çıkan Çavuşoğlu, sadece beş çuvalın yeterli olduğunu söyler. Çavuşoğlu'nu yetim ve öksüz kaldığında sahiplenip büyüten Zarif Hala, bu olaylar yüzünden kendisine hakkını haram eder. Çavuşoğlu, bu olaylarda devlet memuruna direnen Hüsmen ve Ethem'in hücreye kapatılmasını emreder. Bu inisiyatifin Çavuşoğlu'na ait olmadığını, partiden bu yönde gönderilen yazılı karar ve talimatları okuyan Murat, eli kolu bağlı kalır. Çavuşoğlu, çıkan olaylar üzerine tellal ile herkesin denetim için evinde beklemesini, buğdayını gizleyenlerin cezalandırılacağını duyurtur. Sıra hoca efendinin evinde yapılan denetime gelince, hoca efendi buğday ambarının yerini göstererek herhangi bir direnişte bulunmaz. Devletin kararına nasıl karşı gelinecekti. Bir saat içerisinde beş gözlü ambarın dört buçuğu boşaltılmıştı. Öşürün böylesi görülmemişti. Normalde öşür alım miktarı onda birdi. Komünist idareciler buğdayın onda dokuzunu alıp, birini sahibine bırakıyorlardı. Sıra Arif Ağaların ambarına gelince, Çavuşoğlu, Murat parti üyesi olduğu için ambarlarında iki göz buğday bırakmıştı. Dudu Halanın da evinde gizlenen buğdaylar ele geçirilince çıkan olaylar, Çavuşoğlu'nu hoca efendiyle sert bir tartışmayla karşı karşıya bırakmıştır. Buğdaylarını gizlediği için oğlunu partizan saflarında şehit veren Dudu Hala göz altını alınır. Günün sonunda parti merkezinden talep edilen miktar göre toplanan buğday miktarı çok azdı. Açığı kapatabilmek için ertesi gün yine buğday toplanmaya çıkılacaktı. Bu yaşananlardan sonra Murat partiye üye olduğu için pişmandı. Onları gelecekte daha zor günler bekliyordu. İstifa etmek istemesinin sonucu Goli Otok'ta hapse mahkum olmaktı. Yakında ek öşür talepleri, kolektivizasyon ve kadınların baş örtülerini de kaldırmaları gündeme gelecekti. Tüm bunları öğrenen Murat, aklına anası ve eşi gelince çıldırır gibi oluyordu.

O akşam Çavuşoğlu Bakkal Hamdi'nin oğlu Bilal'i öşür toplanacağı haberini kimden aldığını öğrenmek için merkeze görüşmeye çağırtmıştı. Sorgu sırasında çocuktan söz alamayınca serbest bırakmışlardır. Murat köyde yaşananlardan kendini sorumlu tutmaya, dolayısıyla vicdan azabı da çekmeye başlamıştır. Ertesi gün şehirden partinin il merkezinden dönen Çavuşoğlu, Hüsmen'i mülkünü devlete devretmesi için kağıt imzalatmak ister. Hüsmen böyle bir şeyi kabul etmeyince de falakaya yatırılır. Ethem'i de aynı cezaya çarptırır. Çavuşoğlu, akşam eve döndüğünde yaptıkları yüzünden babasının ve karısının eleştirisi ve hışımıyla karşı karşıya kalmıştır. Artık bütün dost, arkadaş ve komşularını kendine düşman bellemiştir. Ertesi gün de yeterli miktarda buğday toplayamadığı için Yelena'nın eleştirilerine maruz kalmıştı. Toplayamadığı buğday karşılığında mısır, iki yüz kadar sığır ve partinin ihtiyacı olan bir listeyi eline vermiştir. Aldığı talimatlarla köyün yolunu tutan Çavuşoğlu, ilk işi köy halk kurul hücreesindeki tutukluları serbest bırakmak olur. Murat, köy halk kurulunda yapılan toplantıda, köylüden mısır, buğday, yumurta, sığır, yapağı alınmasına karşı çıkar. İkinci aramada köyün önde gelen bütün ailelerin unları son miktarına kadar alınmış, yine bu girişim hoca efendi nin de dahil olduğu kavgalara sahne olmuştur. Murat, ertesi gün olayları anlatmak üzere hoca efendi ile birlikte şehre gitmeye karar verirler. Arif Ağa, o akşam oğlu Murat'a bir daha Çavuşoğlu ile ortalıklarda gözükmemesini tembih eder.

Bakkal Hamdi'nin mısır tarlasında fasulye çalmaya giden Çingene Sülo, Bakkal Hamdi'nin gizlediği un çuvallarını görüp evine taşır. Murat'ın şehirde hoca efendi ile gerçekleştirdiği görüşmeler hüsrana sonuclanır. Yelena'nın sert eleştirilerine maruz kaldıkları gibi müftü de anlatılanlara kayıtsız kalmış, sabretmelerini tembih etmiştir. Savcıyla da görüşmeleri benzeri şekilde geçerken, köye hayal kırıklığıyla dönmüşlerdir. Köye döndüklerinde halkın sığırları devlete öşür olarak toplanıyordu. Köylü hocanın olumsuz geçen görüşmeleriyle daha da kederlenmişlerdir. Kurban bayramında tavuk, yumurta, fasulye, yapağı toplanacağı haberleri yayılmıştır. Köylü varını gizlemekten yorulmuştur gayrı. Benzeri öşür toplamalarının diğer köylerde de yapıldığını öğrenince, Çavuşoğlu'nun öyle zannettikleri gibi gaddar ve zalim olmadığına inanır olmuşlardı. Akşamları herkes evine kapanıyor, köye korku sinmeye başlıyordu. Hoca efendi artık halkı öşür toplanırken sabırlı olmaya davet ediyordu. Çavuşoğlu'nun tavuk, yumurta, fasulye, yapağı gibi öşür toplama girişimi sakin ve olaysız geçer. Cana geleceğine mala gelsindi. Artık zulme yavaş yavaş alışır olmuşlardı. Bir bayramları daha öşür toplamanın gölgesinde geçmişti.

Dönemin devlet denetimindeki basın yayın organları ise toplanan öşürün oluşturulan toplama merkezlerine halkın gönüllü olarak götürüp teslim edildiğini yazar. Bakkal Hamdi bir yandan maddi sıkıntılarla, diğer yandan da oğlu Bilal'in mürvetini görüp göremeyeceğini sorgularken; iki genç aşık Bilal ve Zeynep soğuk kış gecelerinde buluşup, ahırda özlem gidererek sevişmeye devam ediyorlardı. Gençlerin bu buluşmasını komşuları Çingene Sülo ve eşi Gülbehar yakalamışlardı. Ancak her ikisi de aşıkların arasına girmenin günah olduğuna inanarak, bunu Çavuşoğlu'na söylememeye karar vermişlerdi. Gülbehar, o gece Bilal'i gözüne kesmiş, bu ateşli genç delikanlıyı ek kısa zamanda kucağında hayal etmeye başlamıştı. Gençlerin sevişmelerinden etkilenen çingene çifti, o gece sevişerek sabahlamışlardı.

Reşit Hanadan'ın "*Başka Olur Rumeli'nin Harmanı*" adlı romanı "*Taş Yerinde Ağırdu*" adlı romanındaki konu ve olayların devamıdır. Kel Ali'nin şehirden getirdiği haber Çavuşoğlu'nu iyice tedirgin eder. Tito ile Stalin'in arasının açılmasının yaratacağı olası kriz ile yönetimin değişmesi Çavuşoğlu'nun görevinden alınması, yaptıklarının bedelini ödemesi, aşağılanması, dışlanması ve her türlü felakete yüzleşmesi manasına geliyordu. Murat, Çavuşoğlu'nu bu huzursuzluk içerisinde ofisinde bulmuştu. Bir sorun olduğunuz sezmiş, sorusu karşılığında Çavuşoğlu bu yıl ek mamullerin eklendiği listeyi gündeme getirmişti. Aynı şeyin bu yıl da tekrarlanması halkı ekonomik olarak tamamen çökertecekti.

Bir gece Bakkal Hamdi'yi damadı Azem ziyarete eder. Eski dava arkadaşı Destan Bakkal Hamdi'yle görüşmek istemektedir. İçerisinde bulunduğu zor durumu göz önünde bulundurarak, damadı aracılığıyla Destan efendiye gece geç bir saatte görüşmeleri yönünde haber salar. Ertesi gün Bakkal Hamdi toprağı çevirmeye başlamıştı. Babasının yardımına koşan Bilal'e baktıkça gençliğini hatırlamıştır. Uzun süredir oğlunun artık nişanlanması gerektiğini düşünüyor, malını mülkünü kaybettikten sonra oğluna kız verirler miydi diye kaygılanıyor, oğlunun Çavuşoğlu'nun kızıyla olan aşkını ümitsiz bir sevda olarak nitelendiriyordu. O gün bahçelerini çalışırken, komşu karısı Çingene Gülbahar, Bilal'e göz atmış, evinde yatağına alarak genç oğlanı baştan çıkarmayı başarmıştı. Gülbahar, sevişme sırasında Bilal'e Zeynep'le birlikte gördüğünü söylemiş, oğlan da Gülbahar'ın tanık olduğu bu aşkı kimseye söylememesini rica etmişti. Çıkarken Bilal'e arkasına kilerden un ve sucuk veren Gülbahar, eşi Sülo'nun Bakkal Hamdi'lerin tarlada gizledikleri un çuvallarını çaldıklarının da ipucunu vermişti.

Çavuşoğlu ve ekibi toprak ölçümlerine çıkmış, bu yıl karalama hesaba göre değil de ölçüye görüş örüş alacaklarını duyurmuştu. Köy halkı tarla, bahçe ve ovada ekim başındadır. Hıdrellez gecesi Çavuşoğlu'nun verdiği içkili ziyafetten sonra Murat evinde eşiyile, Bilal da Zeynep'le dere kıyısında sevişmişlerdi. Öte yandan Tito ile Stalin arasındaki çekişme iyice kızışmış, Yugoslavya'nın Rusya ile ilişkileri kopma derecesine gelmiştir. Şehirde Stalin resimleri dereye atılmaya başlanmış, çocuklar Stalin'in aleyhinde şarkılar söylediği haberini köye koşa koşa getiren Kel Ali, Çavuşoğlu'nu gayet tedirgin etmiş ve heyecanlandırmıştı. Ertesi gün şehirde aynı tabloyla karşılaşan Çavuşoğlu, köye dönüşünde aynısını yapmış, hatta Stalin'e benzememek için bıyıklarını bile kestirmiştir. Köylü olan biteni yine güvendikleri havadisçi Veysel'den anlamış, Stalin'in bitmek bilmeyen istekleri yüzünden Tito'nun sırt çevirdiğini, Filistin'de kurulan İsrail devletini ilk tanıyan ülkenin ABD olduğunu öğrenmişlerdi. Diğer yandan hüküm süren sıcak ve kuraklar bütün ekinleri yakmak üzeredir. Ramazan'ın ilk gecesi hasata çıkmış, hüküm süren açlığa son verebilmek için halkın daha fazla sabrı kalmamıştı. Komünist yönetimi tarafından bu yıl da konan top patlatılması yasağıyla ilk iftarlarını hüznün içerisinde açmışlardı. Ramazanın gelişiyle birlikte rahmet de gelmiş, ilk teravih namazından önce yağmur yağmaya başlamıştı. Ertesi gün hasatlarına kaldığı yerden devam etmişlerdi. Yörede açlıktan ölenlerin olduğu haberi yayılmıştı. Oruç ve teravih namazı ibadeti hasat işini daha da zorlaştırıyordu. Çavuşoğlu ve adamları, hoca efendinin ırgatlarını zorla oruç tutturarak çalıştırdığı bahanesiyle bir gece camiye baskın düzenlemişlerdi. İrgatlar böyle bir şeyin söz konusu olmadığını ispatlayınca, Hocanın bir ırgatı Çavuşoğlu'nun tokadıyla

yere yığılmıştı. Olaylar kavga ve silahların havaya açılmasına varıncaya kadar büyüyünce son anda araya cemaatin girmesiyle önlenmişti.

O gece Bakkal Hamdi'ye damadı Azem ve Destan Efendi ziyarete gelmişlerdi. Güncel siyasi konuları görüştüktan sonra sıra Destan Efendinin ziyaretinin amacına ve teklifine gelmişti. Hamdi'nin eski dönemde (Balist hareketinde) dava arkadaşı olan Destan Efendi, bu köyde tekrar küçük bir hücre oluşturup, rejim aleyhinde propaganda yapmak ve bazı girişimleri sabote etmek için Hamdi'nin teşkilatlanmasını ister. Başından geçenleri, oğlu ve yakınlarının Partizanlar tarafından öldürülmesini hatırlayan Bakkal Hamdi, bu görevi kabul eder. Arnavut ve Türk bayrağı ile Kuran-ı Kerim üzerine yaptıkları yemin üzerine Destan Efendi, örgüt tarafından kendisine gönderilen bir tomar parayı teslim eder. Misafirlerini uğurladıktan sonra gözüne uyku girmeyen Bakkal Hamdi, bir yandan gelen maddi yardım içerisinde bulunduğu sıkıntıyı hafifletirken, diğer yandan üstlendiği görevin sorumluluğun yükünü daha o andan itibaren omuzlarında hissetmeye başlatmıştır.

Çavuşoğlu'nun dağıttığı öşür listesi ve istenen tahıl, et, yün miktarı halkın bayramını zehir etmiştir. Elde edilen hasat miktarı ile istenen miktar arasındaki fark çok büyüktür. Halk aç kalacak, hatta devlete fazlasını temin etmek için borçlanması gerekecekti. Öşür miktarının azaltılması gerektiğini savunan Arif ağa, bu durum karşısında oğlu Murat'ı "*Sana bir baba öğüdü vereyim oğlum: İyilik yapamazsan, bari kötülük de etme. Çavuşoğlu ikna olup yola gelmezse çıkver artık şu rezil partiden de olup bitsin. Bari günaha girmekten kurtulursun. Milletin ekmeğiyle oynayan iflah olmaz, bilesin!...*" (Başka Olur Rumelinin Harmanı, s. 131)

Dağıtılan yeni öşür listeleri halk isyanını körüklemişti. Çingene Sülo, isyan haberini getirirken, Çavuşoğlu evde bayramlaşmayı ve bayram yemeğini birlikte yemeyi bekleyen karısını ve kızını, "*Ben sağken bu evde namaz, oruç, bayram olmayacak*" diyerek; diğer odadan gelen babasının beddualarını umursamadan dövüyordu.

Öşür isyanı Murat ve Çavuşoğlu'nu ilk defa karşı karşıya getirmişti. Halk ekinini ateşe vermeye başlamış, Çavuşoğlu öşür miktarının yüzde yirmilerden aşağıya düşürülmesini kabul etmemişti. Bakkal Hamdi, bu isyanın Çavuşoğlu'nun aleyhine dönüşmesi için miktar tespit komisyonunun kurulmasını ısrar ediyordu.

Ertesi gün şehirde İl Komite başkan yardımcısı yoldaş Yelena ile görüşmeye giden Çavuşoğlu, Yelena'nın olaylardan haberdar olduğunu anlayınca iyice tedirgin olmuştu. İsyanın bastırılması için elden gelenin yapılması gerektiği talimatını veren Yelena, hoca efendi ve Bakkal Hamdi'nin takip edilmesini emreder. Çünkü Tito-Stalin çatışmasını fırsat bilen Hırvatistan'daki Ustaşların, Bosna Hersek'teki fanatik Müslümanların, Sırbistan'daki Çentikler'in, Kosova'daki Balistler'in tekrar örgütlenmeye başladıkları istihbaratının YKP'ye⁸ ulaştığını, dolayısıyla daha dikkatli olunması isteniyordu. Öşür miktarının tespiti için köyde kurulan komisyonun bu miktarın yüzde yirmiden yüzde kırk beşe düşürülmesi kararının alındığını anlatan Çavuşoğlu, Yelena'nın sert eleştirilerine maruz kalır. Çavuşoğlu, bu oylamada Murat'ın köylüden yana oy kullandığını anlattığı Yelena'dan partiden ihracını ister. Ancak Yelena bu konuda acele edilmemesini, zamanı gelince

⁸ Yugoslavya Komünist Partisi

gereğinin yapılacağını, 'köylünün yiyeceği kalmayacaksa ot yemelerini' söyler. Murat'a olan özel ilgisini sürdüren Yelena, Çavuşoğlu aracılığıyla tekrar onu görüşmeye çağırır. Köye dönen Çavuşoğlu'nun ilk işi buğdayını yakan Seyit'i falakaya yatırmak olur. Komisyonun kararının kabul edilmemesi Murat'ı, hocayı ve köylüyü üzer.

Olaylar üzerine Yelena ile görüşmeye giden Murat, beklemediği gelişmelerle karşılaşır. Bu defasında Yelena'yı başkan yardımcısı odasında değil, başkanın koltuğunda bulur. Partinin İl Komite başkanı Stalin'e yakınlığının ortaya çıkmasıyla görevinden alınmış, bu göreve Yelena atanmıştı. Bu görüşmede de Yelena, Murat'a duygularını açmış, üzerine giderek birlikte olmalarını teklif etmiştir. Murat, öşür miktarında da indirimle yaşmayan Yelena'nın duygularına ve cinsel arzularına cevap vermeyince kılıçlar çekilmiştir. Yelena, bundan sonra son kozunu oynamaya ve bundan sonra kendisine İl Komitesi Başkanı sıfatıyla yaşacaktı. Murat'ı doğduğuna pişman etmeye karar vermiştir. Görüşmeden sonra köydeki son olayları savcı Kâmil Efendi'yle paylaşan Murat, yeni bilgiler edinir. Eski İl Komite başkanına oyun oynayarak onu görevden aldırılan Yelena'ya dikkatli olması gerektiğini uyararak Kâmil Efendi, ayrılmadan önce Murat'a koyun sürüsünü bir an önce satmasını da kulağına fısıldar. Savcılıktan çıkarken cephedeki savaş arkadaşı Farhettin'le karşılaşır. Bu görüşme Murat'ı daha da üzer. Çünkü Fahrettin, yapılan nüfus sayımında nüfus memurlarının Türklere milliyetleri sorulmadığını, onları Arnavut veya başka milliyetten gösterilerek, Kosovalı Türklerin sayısının 1315'e düşürüldüğünü anlatır. Şehirde birkaç babayığit, kendilerini Türk olarak kaydetmeye yaşmayan sayım görevlilerinin üzerlerine gidince, bu defa Türk milliyetçisi ilan edilerek mahkemeye verilmiş; iki yıl ağır hapse mahkum edilmişlerdi. Şimdi sadece ekmekleri değil, milliyetleri de alınıyordu ellerinden. Fahrettin, bu haksızlığa Priştine'deki Bölge Meclisinde yer alan Türk milletvekilinin itiraz ettiğini, dolayısıyla yakılan bu kıvılcım ile Türk kimliğinin savunulması, Türkçe eğitim, Türkçe okul gibi (Partinin kardeşlik-birlik, eşitlik politikaları esasınca) bu mücadeleye devam edilmesi gerektiğini ısrar etmektedir.

Öte yandan harman ekinleri olan köylü aç kalmaya devam ediyordu. Eninde sonunda devlet buğdaylarını ellerinden alacağı için harmanlarını dövüp dövmeme konusunda ikircimlik içerisindeydiler. Çavuşoğlu, köylünün harmana başlayıp başlamadığını takip ediyordu. Harmana ilk başlayan Latif Bey olur. Ardından diğerleri devamını getirir. Arif Ağalar da harmana başlarken, Seyit'in falakaya yatırılması ve Yelena'yla gerçekleştirdiği son görüşmesinden sonra Murat kendini tamamen evdeki harman, bağ bahçe işlerine vermiş, artık Köy Halk Kurulu'na uğramaz olmuştur. Kâmil Efendi'nin ayrılırken sürünün satılmasıyla ilgili tembihlediği konuyu babasıyla paylaşır. Murat, partiden ayrılma kararı almıştı. Mamuşa'da harman devam ederken, o günlerde açlığın acı bir yüzüyle daha tanışmışlardı. Yöre halkı, ölmemeleri için karın tokluğuna kızlarını köye gelin olarak getiriyor, Goralı ahali çocuklarını besleme olarak köyün zenginlerine emanet olarak bırakmaya başlamışlardı. Bu sayede Değirmenci İlyas'ın çocuğunu ve yeğenini evlendirmiş, Arif Ağa da Goralı Smaylo'yu yanına besleme olarak almıştır.

Eylül ayı gelince öşürünü devlete ilk teslim eden Arif Ağa olmuştu. Sundurma dolusu buğdaydan geriye kendisine beş on tane çuval buğdayı kalmıştı. Buğdayını teslim etmeye kıyamayan Latif Bey ise, öşürünü verdiği takdirde aç kalacaklardı. Buğday çuvallarının dibine buğday yerine kum doldurmuştu. Böylece kendisine yetecek buğdayı

kalabilmişti. Kurnazca bir davranış sonucunda Dudu Hala'nın da buğdayını kurtarabilmişlerdi. Harmanını yaktığı için gerekli öşür miktarını sağlayamayan Seyit ise, karısının beş altın lirası karşılığında Çingene Sülo'dan un satın alabilmiş, devlete borcunu kapayabilmişti. Bu borç teslimatı sırasında Çavuşoğlu ve adamlarının, köylünün arta kalan buğdayı tekrar köylüye sattıkları ortaya çıkmıştı. Bir gece Bakkal Hamdi ve örgütüne üye yaptığı adamları, depoda biriktirilen buğdayları ateşe vermeye çalıştılsa da, bu sabotaj girişimi Çavuşoğlu'nun adamlarının sıkı nöbet tutmaları yüzünden başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Köylüden topladıkları öşürü eksiksiz olarak teslim ettikleri için İl Komitesi tarafından takdir belgesine layık görülen Çavuşoğlu, bu gelişmeyi kutladığı akşam aldığı haber keyfini kaçırmıştı. Bakkal Hamdi'nin evinde toplanan Azem ve örgüt üyeleri kısıvrak yakalanacaktı. O sırada orada denk gelen Murat'ın da silahlarıyla birlikte katıldığı bu operasyon, Murat'ın sayesinde Çavuşoğlu'nun aleyhine dönüşmüştü. Operasyon planı esasınca ve Çavuşoğlu'nun kurnaz oyunlarına göre, ilk saldırıda bulunan kişi Murat olacaktı. Bakkal Hamdi'nin arka bahçesinde savaş arkadaşı Azem'le karşılaşan Murat, onu serbest bırakır. Bakkal Hamdi'ye de hemen içeri girip bir şey olmamış gibi uykuya çekilmesini ister. Çavuşoğlu ve adamları yetişince, yaptıkları aramada kimseyi yakalayamazlar. Murat'ın sayesinde hem Azem, hem de Bakkal Hamdi'nin hayatı kurtulmuştu. Murat evine ayrıldıktan sonra Çavuşoğlu ve adamları aynı gece öşürünü teslim etmeyen İshak Baba'nın evlerine baskın düzenlemişlerdi. Kapıyı açmayınca duvarı atlayarak bahçelerine giren Kel Ali, İshak Babanın oğulları tarafından ölümüne dövülmüştü. Murat'ı çağırarak ve Büyük Hoça'daki karakoldan destek isteyen Çavuşoğlu, İshak Baba'nın çocuklarını tutuklatmıştı. Kavga, açılan silahlar ve kopan naralar köy halkını ayağa kaldırmış, herkesi huzursuz etmişti.

Ekim ayı gelmiş, ancak halkın elinde ne tohumluk ne de ekmeçlik buğdayı kalmıştı. Kel Ali, yediği dayak yüzünden yattığı hastaneden taburcu edilmiş, İshak Baba'nın büyük oğlu Veli ise devlet memuruna saldırı suçundan birkaç yıl ağır hapse mahkum edilmişti. Buğday sıkıntısına rağmen halk borçlanarak tarlasını ekmeye çalışmış, yaşanan kıtlık içerisinde şeker yerine pekmez kullanılmaya başlanmıştı. Köy halkı, havadisçi Veysel'in haberleri sayesinde Alman askerlerinin ayakkabılarını tamir ettiği için tutuklanan yeğeninin serbest bırakıldığını, Tito-Stalin krizini ve nüfus sayımlarında Kosovalı Türklere yapılan oyunları öğrenebilmişlerdi.

O sıralarda devletin uygulamaya koyduğu kolektivizasyon⁹ politikaları köye kadar ulaşmıştı. Bunu uygulamaya koyulan Çavuşoğlu, bütün ikna çabalarına rağmen halkın büyük tepkisiyle karşılaşmış, köylü kolektivizasyona sıcak bakmamıştı. Ayrıca yeni düzenlemeler esasınca kadınların feracesi kaldırılacak, özelde ve kamuya açık yerde kadın başı açık gezecekti. Başta Arif Ağa, hoca efendi, Bakkal Hamdi, Seyit, Murat, Dudu Hala ve köylünün büyük çoğunlu mülkiyet hakları gasp edildiği için buna karşı gelmişlerdi. Çavuşoğlu, başta bu karşı çıkışı sergileyen hoca efendi yi etkisizleştirmek için, İl Komitesi'nden Ali Haydar'ın desteğini ister. Ali Haydar, bayram arifesinde köyde hoca efendiyi tutuklamış, bu olaylar sırasında karşı gelen Arif Ağa'yı da köyde hücreye kapatmıştı. Haberi alan Murat, dört nala köy meydanına varmış, Çavuşoğlu da şehirden,

⁹ Sosyalizmin adalet ve herkese e it da ,l,m ilkeleri esas,nda kolektivizasyon, köylünün elindeki toprak, hayvan, araç gereç gibi bütün mülküne, herkesin kendi mülküyle kat,larak bu ortakl, a kat,lmas,n, öngörüyordu. Bundan sonra herkes devlet için çal, acak, devlet de herkesin ihtiyac,na göre yiyecek, içecek, giyecek gibi di er ihtiyaçlar,n, da kar ,layacakt,.

İl Komitesinden yoldaş Yelena'yı olayları bastırmak için çağırılmıştı. Halk ayaklanmış, bu sırada olay yerine varan Yelena ve yardımcıları, Murat'la karşı karşıya kalmışlardı. Babası olsa dahi devlet memuruna karşı geldiği için serbest bırakılmasının mümkün olmadığını savunan Yelena, şimdi Murat'la karşı cephelerde yüz yüze geliyorlardı. İşareti üzerine yardımcıları Murat'a saldırmış, yere yığılmışlardı. Elindeki kırbaçla Murat'ın üzerinde duyguları ve hırsıyla bocalayan Yelena, çizmesinin ucuyla genç adamın apış arasına basar. Ayağının altında hissettiği sertlik kadının cinsel dürtülerini kıpraştırır. Verdiği emirle Muratı yukarı kaldırmalarını, elini ayağını bağlamalarını emretmişti. İçeriye girerken Arif Ağa'ya oğlunu ve kendisini kurtarmak istiyorsa kolektivizasyonu imzalamasını gerektiğini söylemişti. Halkı meydandan dağıtmış, kendisi çağırılmadan da kimsenin içeriye girmemesini tembihlemişti. Yelena içeride Murat'ı kırbaçlayıp cezalandıracağı süsüyle çok farklı bir oyuna soyunacaktı. O gece Murat'a bu şekilde zorla sahip olabilmiş, zor da olsa kadını tutkularını tatmin edebilmişti. Saatlerce sevişip doyuma ulaştıktan sonra Murat'a hoca efendinin hayatının da kendisinin elinde olduğunu söylemişti. Çıkarken Arif Ağa kolektivizasyona katılım dilekçesini imzalamayı kabul etmişti. Amaçlarına ulaştıkları için Arif Ağa'yı ve Murat'ı serbest bırakmışlardı. Murat, çıkışta Çavuşoğlu'nun yüzüne yumruğu indirerek Köy Halk Kurulundan ayrılmıştı. Ertesi sabah köy halkı hoca efendi olmadan gözyaşları içerisinde bayram namazını kılmışlardı. Köye Arif Ağa'nın kolektivizasyonu imzaladığı haberi yayılmıştı. Yaşananları göz önünde bulundurarak devleti karşılarında almayı korkan köylüler, birer birer kolektivizasyonu imzalamış, bütün mülklerini devlete ve halkın ortak sermayesine devretmişlerdi. Bütün ceza ve işkencelere rağmen direnir hoca efendi, Latif Bey, Değirmenci İlyas ve Seyit, devletin bu anlaşmasına yanaşmamışlardı. Bakkal Hamdi ve Berhamgiller'in malına mülküne zaten el konmuştu. Köy, kara kısa açlık, kahır ve keder içerisinde girmişti. Bayramın üçüncü günü şehirdeki hapsehanede hoca efendiyi görmeye giden Murat, onu tanıyamamıştır. Ayaküstünde soğuk buzlu su içerisinde tutulduğu işkence odasında, saç sakalı tıraş edilmiş, morluklar içerisinde ölümün eşiğinde yüz yüze bırakılmıştır. Saatlerce devlet güvenlik biriminin gizli servis mensupları tarafından sorguya alınıyor, kafatası mengeleyle sıkıştırılıp işkenceye tutuluyordu. Baygın bir halde alındığı odasında alnındaki yarası kanamaya devam ediyordu. Oda arkadaşı onu bu halde görünce, alnındaki yarasını gömleğinden yırttığı bir parçayla sararak, yaşıp yaşamadığını öğrenmek için kulağını kalbine dayıyordu. Hoca yaşıyor, kalbi atmaya devam ediyordu. "*Taş Yerinde Ağır*" romanıyla başlayan ve "*Başka Olur Rumeli'nin Harmanı*" romanıyla devam eden romanın üçüncü cildi gün yüzünü görmediği için olaylar örgüsünün nasıl bir sonuçla noktalandığını bu çalışmayı gerçekleştirdiğimiz sırada paylaşabilmek mümkün değildir. Dolayısıyla her iki roman belli bir sonuca bağlanmadığı için olay örgüsü açıktır.

Reşit Hanadan'ın romanlarında güçlü ve etkili konu ile olaylar örgüsü, roman teknik ve niteliklerine göre beklenen edebi estetik düzeyini yakalamıştır. Öyle ki Hanadan'ın konuda ve olaylar örgüsünde eriştiği bu olgun duruşu, Kosova Türk çağdaş nesrinin de gerekli edebi niteliğe ulaşmasını sağlamıştır.

1.2.2. Reşit Hanadan'ın Romanlarında Kişi ve Tipler

“Sel” romanının öne çıkan karakterleri Yakup Ağa ve ailesi olmak üzere (eşi Remziye, oğlu Salim) aile bireylerinin yakınları, Salim’in nişanlısı Esmâ, arkadaşı Cemil, Cemil’in nişanlısı Hülya ve aile bireyleri, Yakup Ağa’nın küçük yaşlarda evine besleme olarak aldığı Goralı Smaylo, köy sakinleri Bodur Basri, Rüstem Dayı, Bilal Öğretmen, Uzun Hasan, köy imamı, yöre sakinleri ve esnafı gibi karakterlerin tümü kırsal kesim tipleridir. Bu kişiler iç dünyaları ve birbirleriyle olan ilişkileriyle, husumetleriyle, kıskançlık ve kavgalarıyla, aşkları ve heyecanlarıyla dayanışma ve dostluklarıyla birlikte ele alınmaktadır. Romandaki karakterler, çağın getirdiği yenilikleri yakalamak ile geleneklere bağlı kalmakla gelişmelere diretenler olmak üzere iki gurupta karşımıza çıkmaktadırlar. Yazar, yeniliği arzulayan karakterleri ve onların mücadelesini yapıcı ve didaktik bir şekilde ön planda tutmayı ve olaylar arasına estetik bir biçimde sindirmeyi başarırken; diğer yandan da sağladığı denge ile bu yeniliklerin köyün milli geleneksel yapısı yıpratmasına müsaade etmemektedir. Karakterler bu gelenekler içerisinde değişmesi gereken algıya, davranış ve düşünüş biçimleriyle olumlu bir değişimle, mücadelecî, dik bir duruş sergilemektedir. Roman karakterlerinin tümü kırsal kesim dünyası ve değerlerinin tipik özelliklerini taşırlar.

Aynı özellikler Hanadan’ın “*Taş Yerinde Ağırdu*” ve “*Başka Olur Rumeli’nin Harmanı*” romanları için de geçerlidir. Romanın ana karakterleri dönemin idare ve anlayışını, dolayısıyla kötü karakterleri temsil eden Çavuşoğlu, onun emirlerini gerçekleştiren Kambur Veli, Kel Ali, Çingene Sülo, Alman Maksut gibi ayakaltında gezinen yandaşları, İl Komite Başkanı, yardımcıları Yelena ve Demuş, Ali Haydar, halkı işkenceye tutan karakol memur ve devletin görevlileri, bunun karşısında da başta Hoca efendi olmak üzere, Bakkal Hamdi, Arif Ağa, Seyit, Değirmenci İlyas, Dudu Hala, Latif Bey, Destan Efendi, Azem, Behramgiller, İshak Baba, Fahrettin, Bilal, Zeynep, Hüsmen, Ethem gibi karakterler de ezilen, hakkı çiğnenen, malı mülkü elinden alınan, bütün zorluklara rağmen direnen ve mücadele eden halkı temsil etmektedirler. Bunlar arasında önümüze çıkan güçlü ana karakterlerden biri de Murat’tır. Murat, İkinci Dünya Savaşı sırasında partizanlarla aynı cephede savaşmış, köye dönüşü sırasında yaşanan haksızlıklara tanıklık eden, bunları önleyebilmek umuduyla önce partiye üye olan, ancak verdiği bütün mücadelelere rağmen başarı sağlayamayınca, halkın yanında yer alarak, hakkı, adaleti, hukuku, mücadeleyi, haksızlıklara göz yummamayı ve halkla birlikte direnişi simgelemektedir. Romanda, havadisçi Veysel, Gülbahar, tellal, deli Hızır, ana kahramanların aile yakınları, savcı, müftü, ırgatlar, köye çocuklarını vermeye gelen yöre insanları ve onların hikâyeleri gibi karakterler üçüncü derecede öne çıkan kişilerdir.

Roman karakterlerinin çoğu kırsal kesim yanı sıra şehirde yerel idarede görev alan kişilerdir. Hanadan, bu kişi ve karakterleri başarılı bir şekilde tasvir etmiş, yer yer onların iç dünyalarına da inerek başarılı tahlillerde bulunmuştur.

1.2.3. Reşit Hanadan'ın Romanlarında Çevre ve Zaman

“Sel” romanındaki olaylar genelde Mamuşa köyü odağındadır. Olayların geçtiği mekanlar sadece köyle sınırlı kalmamakta, yöredeki bağ ve tarlalara, Prizren ile Gora’ya kadar uzanmaktadır. Eserdeki olayların geçtiği zaman dilimi İkinci Dünya Savaşı sonrası, bilhassa 1968-69’lu yıllarıdır. Yazar bu yıllar içerisinde, bölgedeki Yugoslavya yeni

sosyalist yönetiminin getirdiği değişikliklerin yansımaları, başarılı tasvir ve ayrıntılarla yakalar.

“*Taş Yerinde Ağır*” ve “*Başka Olur Rumeli’nin Harmanı*” romanlarında zaman dilimi İkinci Dünya Savaşı’nın hemen ertesidir. Bu romanlarda da genellikle mekan Mamuşa, Prizren ve yöresidir. Köy sakinlerinin vatan topraklarını korumak için Trablusgarp, Yemen, Çanakkale savaşlarına katıldıkları coğrafyalara kadar uzanır.

1.2.4. Reşit Hanadan’ın Romanlarında Fikir

Sel romanında, o zamana kadar bağ bahçe işlerinin genelde öküzlü arabalarla yapıldığı, buğdayın orakla biçildiği köye ilk defa traktörün ve biçerdöverin girmesiyle, eski ile yeni arasında kalan yöre insanı, eskiden kopmaya çalışırken tereddüt ve yabancılık yaşamakta, bazen eskiden kopmamakta ama her şeye rağmen sonunda çağın ve makineleşmenin getirdiği yeniliklere ayak uydurmaya diretememekteler. Kendisi de bu ortamın içerisinden gelen yazarın eserdeki ana fikir ve amacı, feodal yapı içerisinde, feodalizme karşı duruş, gelenekler içerisinde de çağdaşlaşma ve modernleşmeyi yakalamaktır.

Rüstem dayının köylülere didaktik öğütleri, Hanadan’ın eserdeki ana fikir ve amaçlarından birini şu sözlerle özetlemektedir:

“Edebildiğiniz kadar ayak uydururun dünyaya. Bu çok önemlidir. Yeni icatlara yabancı kalmayın. Bu makine olmasaydı biter miydi bu tarla şimdiye dek. Bitmezdi tabii. Bak ne güzel oturuyoruz. İnsanın işini görüyor işte... Bu topraklar yüz sene önceleri de vardı, hem nüfus da şimdikilere iki-üç misli daha azdı. Ama insanlar açlıktan ölüyorlardı. Niçin? Çünkü bu makineler, suni gübreler yoktu o zamanlar. Bilim ilerlememişti. Hastalıklar kırıp geçiriyordu hem insanları, hem de hayvanları...”

Bu yüzden yeniliğe yabancı kalmayın. Tarihe bir göz atarsanız bunu yapmamış kocaman devletlerin zamanla küçük, güçsüz devletler karşısında hep ezildiklerini göreceksiniz. Bilime, tekniğe, yeniliğe gereken önemi vermedikleri için. Bizim Arabistan’da kullandığımız tüfeklerle üçyüz metre ilerdeki düşmanı zar-zor vurabilirken, onlar bizi beşyüz metreden vurabiliyorlardı. Sonra ne yapacaktık? Geri çekilmek zorunda kalıyorduk ister istemez. Bugün akıl önemli, akılla çalışmak önemli. Bilek gücü, adele gücünün geçerli olduğu zamanlar çoktan geride kaldı... Siz siz olun bunu unutmayın...” (Sel, s.201)

Köyün imamı da, çok sevdiği canlı öküzleri ile soğuk demir traktörü arasında yabancılık çeken Yakup Ağa’ya, “*Dinimiz ilerlemeye, gelişmeye açıktır*” fikriyle çağın gelişmelerini takip etmeyi gerektirdiği tembihiyle desteklemektedir. Oysa traktör alabilmek için öküzlerini satan Yakup Ağa’yı yadırgayan kimi geri görüşlü köy mensupları, onu dinden imandan çıkması şeklinde değerlendirmiş, daha sonra kendileri de biçerdöver ve traktör gibi makinelerin faydasını görünce, bu yenilikleri kabullenmişlerdir.

Hanadan, romanlarında kapalı ortam gelenekleri içerisinde feodal anlayışın mağduru kalan kadının da durumuna özellikle dikkati çekmeye çalışmış, geleneksel yasakların dünyası içerisinde kadının düştüğü durumu sık sık gözler önüne sermiştir:

Örneğin Bilal öğretmenin kızı Esmâ bile ilk okuldan sonra eğitimini sürdürmemişti. Babası eğitimini sürdürmesini istediye de Esmâ'nın annesi bu isteğine karşı çıkmıştı: *"Eski köyde yeni adet çıkarmak istediğini"* söyleyerek. (Sel, s.83)

Genelde ilk okulunu bile bütünlemeyip nişanlandırılan kızları farklı bir dünya beklemektedir:

"Nişanlanıdan beri sokağa, ovaya çıkmaz olmuştu. İlkokulun sekizinci sınıfını bile tamamlayamamıştı. Bırakmamıştı babası tamamlamasını. Nişanı yapılan kızın okula devam etmesi bir yana, evinin avlusundan bile dışarıya çıkması yasaktı. Bazı istisnalar dışında çıksalar bile, kimse görüp tanıyamasın diye başlarını çarşafarla örterlerdi. Bu, Kasım ayında, düğünler başlayınca kadar sürer giderdi. Düğünler başlayınca, kadınlara yapılan meclislerde def çalıp şarkı söylemesi için getirilen çingene karılarını, def ve şarkı eşliğinde oyuna kalkan köyün yeni gelinlerini seyretmek için giderlerdi meclislere akşamları... Çok kalamazlardı bu meclislerde de. Kızlar, okulda birlikte okudukları yaşlılarıyla buluşma olanağını bulurlardı böylece. Ama, çok kalamazlardı bu meclislerde de. Devamlı da ya analarının ya da yakınlarının gözetimleri altında olurlardı." (Sel, s.183)

Bazen köydeki genç kızlar evlilik yapacakları kişiyi kendilerinden ziyade büyükleri seçmekte, kaderlerini onların kararı tayin etmektedir:

"Esmâ elindeki gülü koklamaya ara vererek:

-Bizim ne kabahatimiz Güllü!... Siz de kendinize bizim köyden birer koca bulsaydınız ya... Gidip gidip de bilmem taa uzaklardaki köylerden nişanlandınız, dedi.

-Babalarımızın boyunlarına!... dedi. Güllü tekrar iç geçirerek. Sanki kendimiz mi istedik tanımadığımız, göremediğimiz kişilere karı olmayı!..." (Sel, s.103)

Züleyha Hanım'ın eğitimli birine eş olarak istenmesi söz konusu olunca, yazar o dönem zihniyetinin okumuş bir insana bakışını ve evlilik konusunda kadının söz sahibi olamaması sorununu ele alırken, yine aynı noktada bu anlayışa çıkan babanın devreye girmesiyle, değişim gerekliliğinin cesur adımını şu şekilde atmaktadır: *"Bilal öğretmenin çocukluklarından tanışıyorlardı. Kendisini istemek için görücü gönderdiklerinde ne anası ne de babası, o zamanlardan köyde okumak için kente giden Bilal öğretmene varmaya razı olup olmadığını sormuşlardı. Sorsalar ne evet ne de hayır demezdi. Diyemez de adetlere göre. Ama diyecek olsa "evet" diyecekti tabii. Ailesinden bir iki kişi karşı çıkmıştı o zamanlarda "dinsiz olur okuduğu için" diye kötüledikleri şimdiki kocasıyla nişanlanmasına. Ama babası, dinlememişti onları. Okumanın, öğrenim görmenin iyi, yararlı şey olduğunu bilen, okumuş olanlara saygısı olan bir adamdı."* (Sel, s.111)

Evlilik söz konusu olunca, köyde gençlerin çoğu geleneklerin mağdurudurlar. Başlık parası gibi altın gönderme geleneği, maddi olarak bu yükümlülüğü yerine getiremeyen aileleri dara sokmakta, çocuklarını mutlu edebilmek için geçim kaynakları sayılan bağ ve bahçelerini satmaya sürüklemektedir. Yazar, gençlerin mutluluklarına engel oluşturan bu adetlere bir aydın yaklaşımı olarak romandaki Bilal öğretmenin karşı çıkışıyla şu şekilde son vermek ister: *"Bu tatsız adetlerden, törelerden, geleneklerden kurtulmamız için ben örnek olmazsam kim olacak?..."* (Sel, s.117)

Romanda köyün ve yörenin yapılandırılması sırasında İkinci Dünya Savaşı malulü Topal Avni tiplemesiyle, yöre insanının vatani uğruna canını feda etmeye hazır olduğunu vurgularken, özgürlükten sonra yörenin kalkındırılmasında herkesin imkanlarıyla seferber olduğunun altını çizer. Dolayısıyla yazar yurdun düşmandan kurtarılışında ve yeniden inşa edilmesinde Kosova Türklerinin de katkısının söz konusu olduğunu belirtmek ister.

Osmanlının değişik cephelerinde savaşlara katılan Rüstem dayının Arap ve İngilizlerle ilgili hatıra ile görüşleri şöyledir: *"...Nasıl davranacakları belli olmazdı Arapların. Osmanlı askerlerini sevenler, yardım edenler de vardı ama sevmeyenler de. Çok zararını gördük sevmeyenlerin... Biz İngiliz ve Fransız askerlerine karşı savaşırken, ansızın çıkıp gelirlerdi arkamızdan... İki ateş arasında bırakırlardı bizi. Halifeliği almışlar diye çekemezlerdi Türkleri..."* (Sel, s.194)

"-Yahudileri kim getirdi Filistin'e?... İngilizler... Daha bilmezsiniz siz İngilizlerin kim olduğunu?... İngiliz politikası sözü boşuna söylenmemiştir evlatlar..." (Sel, s.195)

Eskiden ekilen ekinlerin üçte ikisinin ağaya gittiğine yakınan Rüstem dayı, Krallık Yugoslavya döneminde durumlarında pek bir değişiklik olmadığını, köylünün yine köylü kaldığını; ağaların yine ekin verimine sahip olduklarını vurgulamaktadır. İkinci Dünya Savaşı sırasında İtalyan askerlerinin köylüyü soyup soğana çevirdiğini anlatan Rüstem dayıya göre, en büyük zararı düşmana yaranmak isteyenlerden gördüklerini belirtmektedir. Başta kendi oğlu olmak üzere gençlerin Partizanlara katılmalarını isabetli bir girişim olarak nitelendiren Rüstem dayı, *"Bolluk, rahatlık içinde yaşıyoruz işte. İnsan çalışırsa, çok kazanabiliyor. Toprak köylüye, fabrikalar işçiye kaldı. Ağalar, patronlar kovuldu..."* diye *'Allah, Devlet Baba'ya ömür versin, güç versin'* diye dua etmektedir. (Sel, s. 199-200)

Çağın getirdiği gelişme ve yeniliklere önyargıyla bakan yaklaşımları, geleneksel tabuları romandaki karakterleriyle kınayan Hanadan, toplumdaki olumlu kültürel değerleri, milli folklorik öğeler olarak *"Sel"* romanıyla ölümsüzleştirmiştir. Böyle milli bir amaç da güden Hanadan, Mamuşa Türklerinin varlığını, yaşamlarını ve dünyalarını tüm ince ayrıntılarıyla bu romanla belgeselleştirmiştir.

"Taş Yerinde Ağırdır" ve *"Başka Olur Rumeli'nin Harmanı"* romanları amaç ve fikir bakımından güçlü eserlerdir. Hanadan, İkinci Dünya Savaşına bütün yöre halkları olduğu gibi Kosova Türklerinin de katıldığı mücadele sonrasında, bu insanların kardeşlik birlik, özgürlük, eşitlik, hak ve adalet sağlanacağı umuduna dair verdikleri mücadele ve şehitlere rağmen; savaştan sonra kendilerine sıra gelince bu vaatlerin gerçekleşmemesi, göz ardı edilmesi ve bilhassa insanları bezdirip asimile etmek veya göçe zorlamak için dönem idarecilerinin soyunduğu oyun ve entrikalarını gözler önüne sermeyi amaçlamıştır. Romanın künyesinde yer alan kitap özeti, yazarın eserdeki ana gayesini en iyi şekilde ifade etmektedir:

"Cehennemi andıran 2. Dünya Savaşı'nın o korkunç ateşinden büyük can ve mal kayıpları, derin ve onulmaz yaralarla çıkabilmişlerdi. Savaş sonrası kurulan yeni düzende, söylenegeldiği üzere barış, refah, adalet ve huzur dolu bir yaşamın özlemiyle yanıp tutuşurlarken birden bire aldatıldıklarını, özelemlerinin kursaklarında kaldığını öğrendiklerinde büyük bir hayal kırıklığında uğramışlar; dolayısıyla da gece aşırı katı ve zulüm dolu komünizm rejiminin kanlı pençesinde kıvrılmaya terkedilmişlerdi. Hırs ve ihtirasların; intikam, kin ve öç duygularının; sefillikle birlikte

ihamet ve ölümün kol gezdiği korkunç ve acımasız bir ortamda yaşamaya mahkum edilirlerken, kendilerini milli ve dini kimlikleriyle birlikte mal ve mülklerini de koruyabilmek uğruna eşi benzeri görülmemiş, zor ama onurlu bir mücadelenin içerisinde bulan bir avuç cesur ve mert insanın acı öyküsü... Onlar ki, inandıkları davalarını savunabilmek, milli ve dini kimliklerini koruyabilmek uğruna doğup büyüdükleri ülkelerini, kendilerine atalarından kalma bu toprakları terk etmeye zorlanmışlardı. O günlerde, o dönemde her şey zordu ama, ayrılık en zor olanıydı. Ve bir avuç inanmış, onurlu, bilinçli, mert ve cesur insan kararlılıklarıyla ölümden de beter olan ayrılığı da yenmeyi becerebilmişlerdi."

Bu insanların İkinci Dünya Savaşı ertesinde yaşadıklarını bu tarihi romanla ölümsüzleştirmeyi gaye edinen Hanadan, bu eserini de bu insanların aziz hatıralarına armağan etmiştir. Eserde, başta dönem rejiminin idare anlayış ve felsefesi yanı sıra tarihi olayların seyri içerisinde yöre insanların olaylara yaklaşımlarını, dolayısıyla yazarın güçlü fikirlerini bu olaylar içerisinde kahramanların davranış ile hareketlerine, düşünüş biçimlerinde estetik bir biçimde sindirdiği görülmektedir. Romanlarında insanı merceği altına alan yazar, haksızlıklar karşısında mücadele ve direnişi, devlete, mülke ve toprağa saygı ile bağlılığı, milli ve kültürel değerlere sadık kalmayı, kötülük ve iyilik olgusu karşısında sergilenmesi gereken insani vasıf ve davranışların örnekselel biçimi, romanlarındaki güçlü fikirlerin özünü oluşturmaktadır.

Bu romanlarda kadın motifi, cesur ve yürekli bir ana, sadık bir eş, erkeğinin yükünü paylaşan ve yaşam mücadelesini birlikte omuzlayan çalışkan bir birey olarak karşımıza çıkmaktadır. Döktükleri gözyaşı, çektiği acılar arasında sabrı, azmi, şefkati, sevgiyi, saygıyı özümserler. Bu kadınlar içerisinde buldukları koşullara rağmen aile düzen ve hiyerarşisini korurlar. Erkeğine saygıyı ihmal etmez, onu her durumda ve her halde, duruşlarıyla, düşünüş ile yaşam tarzlarıyla yüceltirler. Yanlış davranışlarında onları tenkit eder, yönlendirir, anne içgüdüleriyle savunma pozisyonuna geçerek eşlerini, çocuklarını, ailelerini ve varlıklarını koruma altına alırlar. Toplum içerisinde geleneksel dini, kültürel ve toplumsal anlayışın önemli bir parçası oldukları gibi bazen bu anlayışın da mağdurudurlar. Aynı zamanda cinselliğin, aşkın ve tutkuların önemli bir motifi olan bu kadınlar, bazen sadece nefis gidermenin bir objesi olarak da karşımıza çıkmaktalar.

1.2.5. Reşit Hanadan'ın Romanlarında Dil ve Üslup

Kosova Türk çağdaş edebi yaratıcılığı, nesir türünde dilde ve üslupta beklenen olgunluk ile edebi niteliği Reşit Hanadan'ın romanlarıyla birlikte yakalamıştır. Romanlarında yalın bir dil ve üslup tercih eden Hanadan, söyleşi, tenkit, tasvir ve tahlilleri başarılı bir şekilde kullanmıştır. Söz sanatları olarak yöreye özgü atasözlerine, veciz ve deyimlerine, teşbih ve yer yer de hicve başvurmuştur. Olayları yer yer kendi gözünden, bazen de kahramanlarının dünyası aracılığıyla ikinci ağızdan anlatmıştır. Diyalogları bu çevre insanların konuşma biçimini yansıtan sade bir üsluba sahiptir. Kullandığı devrik cümleler abartılı değil, müellifin kendisine has bir anlatım biçimi ortaya çıkmıştır. Türkçenin Mamuşa ağzını kullanmamış, diyalogları edebi Türkçe ile yansıtmıştır. Eserde görülen "...Köpre, gümütlük, yemekane..." gibi kimi yazım hataları, romanlarının edebi niteliğini etkileyecek nicelikte değildir. "Sel" romanında "acımak (üzülmek), karı (eş), köyün ilerdesi (köyün önde geleni), seçmek (tanımak), yararlık (fayda), çıkmak (yetmek)" gibi anlamda, ayrıca dilde, üslupta ve gramerde kimi sorunlar şu şekildedir:

“Salimin içi dışına sığmıyordu sevinçten.” (Sel, s.36)

“Askerdeki oğluna da köyden güzel, namuslu bir kız tutmuşlardı.” (Sel, s.111)

“Yayık ayrıdır efendim!... Hararetinizi çekeceğine inanıyorum”. (Sel, s.138)

“Koysun, koysun... dedi. Uzun Hasan’ın bir domuzu eksik. Harcanıyor diye acıyor musunuz yoksa?”

Kasım bardaklara şeker koyup çayları hazırlamaya başlarken Tellal Aliyo:

-Bana koyma gayri Kasım Ağa... dedi...” (Sel, s.153)

“Oysa yolun akşama dek bitirilmesi için, oynaşmaya vakitleri yoktu.” (Sel, s.165)

Hanadan, *“Taş Yerinde Ağırır”* ve *“Başka Olur Rumeli’nin Harmanı”* romanlarında üslup ile dildeki başarısını aynı şekilde sürdürmüştür. Yazım sırasında ortaya çıkan kimi teknik hatalara rastlamak mümkün olsa dahi bu aksaklıklar eserin dilde ve üsluptaki edebi niteliğine gölge düşürecek nicelikte ve nitelikte değildir. *“Taş Yerinde Ağırır”* ve *“Başka Olur Rumeli’nin Harmanı”* romanlarında da yalın bir dil ve üslup kullanan yazar, çok güçlü ve başarılı tasvir ile tahlillerle karşımıza çıkmaktadır. Cümle yapısı düzgün, kahramanlarının diyalogları edebi nitelik ölçütleri çerçevesindedir. Türkçenin Mamuşa ağzını kullanmasa dahi, bu ağza özgü ifade biçimleri, deyimleri ile konuşma üslubu hakimdir. Romanda *“lakayt”* kelimesini çok sık tekrarladığı görülmektedir. Diyaloglar akıcı, düzgün, içerdiği bilgi ve muhtevasıyla zengindir. Yer yer konu gereği bu bölgede konuşulan Arnavutça ve Sırpça dillerine de yer veren yazar, Kosova Türk çağdaş nesrinde o zamana kadar dilde ve üslupta görülen alışlagelmiş sorunları aşmıştır.

1.2.6. Reşit Hanadan’ın Romanlarında Sanat ve Estetik

Reşit Hanadan’ın romanlardan önce çıkan sanat ve estetik motifleri, Mamuşa Türklerinin milli, kültürel ve folklorik değerleridir. Yöre insanların gündelik yaşamda ve iletişimde kullandıkları atasözleri, deyimler, türküler, maniler gibi sözlü verimler romanlarında oldukça kullanılmaktadır. Romanlarındaki her bölüme önce zaman, ortam ve kişi tasvirleriyle başlayan Hanadan, sık sık geriye dönüş tekniğine de başvurarak olayların arka perdesini veya kişilerin geçmişlerini ön plana çıkarmaktadır. Yaşlıların, genç evlilerin ve nişanlıların aşklarını, tutkularını, cinsel yaşamlarını ve sevişme sahnelerini pornografiye kaçmadan erotizmin estetik ölçüleri içerisinde yer vermiştir. Tarihi romanlarında yer alan tarihi bilgiler, yorumlar ve fikirler okuyucuyu sıkacak, olaylar akıntısına engel oluşturacak nitelikte değildir. Bu yerlerde müellif edebi sanat, estetik ve başarılı roman tekniği sayesinde didaktik duruş sergileyen bir öğretmen tavrından kurtulmuştur. Romanlarda aktarılan bilgiler aynı zamanda tarihi ve sosyal bilimlere metodolojileriyle incelenmesi açısından çok değerlidir.

Hanadan, romanlarıyla Kosova Türk çağdaş edebi yaratıcılığına damgasını vurmuş, bilhassa 1987 yılında *“Sel”* romanıyla Yugoslavya Başkanlık Divanı tarafından ödüllendirilmiş, *“Taş Yerinde Ağırır”* ve *“Başka Olur Rumeli’nin Harmanı”* adlı romanlarıyla 2002-2003 yıllarında Kosova Türk Sanatçılar Derneği tarafından *“Yılın Sanatçısı Ödülü”*nü almıştır.

Sonuç

Reşit Hanadan, edebi yaratıcı olarak başarılı bir çıkışla ve kendine özgü konularla, Kosova Türk çağdaş öykücülüğünde özgün bir yer sağlamıştır. O, bu yönüyle taklitçilikten ziyade özgün ve başarılı bir öykü yaratıcısıdır. Bu başarısını ödüllerle taçlandıran Hanadan, eserleriyle hem Kosova'da çağdaş Türk öykücülüğünün edebi nitelikli bir kimlik kazanmasının baş mimarı olmuş, hem de Türkçenin ve Türkçe edebiyat geleneğinin bu coğrafyada devamlılığı sağlamada yola çıkan diğer kalemlerle birlikte üzerine düşen sanatçı duyarlılığını hassasiyetle sergilemiş; bireysel, toplumsal ve sanatsal misyonunu layıkıyla yerine getirmiştir. Hanadan'dan sonra öyküdeki başarıyı aynı çizgide, nitelikte ve kendine özgü yaratıcılığıyla sadece Agim Rifat Yeşeren sürdürübilmiştir. Ancak daha sonra roman yaratıcılığına soyunan Hanadan'ın öykücülüğe devam etmemesi, Kosova Türk çağdaş edebi yaratıcılığında bu türün eriştiği başarılı düzeyin kendine özgü yapısıyla gelişimi duraksama dönemine girmiştir. Hanadan'dan sonra öykücülükte yeni isim olarak karşımıza çıkan Mehmet Bütüç ve Şükrü Mazrek'in aynı yaratıcılık düzeyini yakaladıklarını ve Kosova Türk çağdaş öykücülüğünü daha ileriye taşıdıklarını söylemek mümkün değildir.

Hanadan, Kosova Türk çağdaş edebi yaratıcılığında roman türündeki eserleriyle, roman teknik ve niteliklerin başarılı bir şekilde kullanmış, edebi sanat ve estetik ölçüleri bakımından da Kosova Türk çağdaş edebiyatına değerli eserler kazandırmıştır. Birçok yönüyle kendine özgü bir yaratıcılık ve sanat anlayışı geliştirdiği gibi, mensubu olduğu edebiyat ailesinin sanat mücadelesinin izinden giderek, Kosova Türk kültürüne ve sanatına sadık kalmıştır. Sanatını önce toplum için, daha sonra da icra ettiği sanatın edebi niteliklere erişmesi için emek sunmuştur. Nesirde örnek çalışmaların öncüsü olmuş, Kosova Türk çağdaş edebiyatının hak ettiği edebi düzeyine ulaşmasına katkı sunmuş bir edebi yaratıcı olarak, yaşam biçimi ile eserlerindeki bilinçli aydın duruşu, büyük ölçüde paralellikler arz etmiştir. Bu bakımdan Hanadan Kosova Türk çağdaş edebi nesrinin önde gelen tek edebi yaratıcısı unvanına sahiptir.

KAYNAKÇA

- ÇELİK, Doç. Dr. Dilek Yalçın, "Kosova'da Çağdaş Türk Edebiyatı 1951-2008", Doğru Yol Türk Kültür Sanat Derneği Yayınları, Prizren, 2008"
- ENGÜLLÜ, Suat, "Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 7- Makedonya Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı", T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s. 297
- GÜÇLÜTÜRK, Mr. Taner, "Kosova'nın Bağımsızlığı ve Kosova Türklerinin Sosyokültürel Durumları", 'Köprüler Kurduk Balkanlara' Uluslararası Sempozyumu, 17 Mayıs 2008-İstanbul, Sempozyum Bildirileri Kitabı, sayfa 191-207.
- HAFIZ, Prof. Dr. Nimetullah: "Yugoslavya'da Türk Edebiyatı Hakkında Bir Deneme", "Çevren" Toplum, Bilim, Yazın ve Sanat Dergisi, Priştine, 1973, Sayı 1

- HAFIZ, Dr. Nimetullah: "Yugoslavya'da Yayınlanan Türkçe Lektür Kitaplarının Bibliyografyası (1949-1982)", Sesler, y.19, No:180, Üsküp, Birlik Yayınevi, Kasım 1983, s.113-155.
- HANADAN, Reşit, "Yazgı", öykü, Tan Yayınları, Priştine, 1982
- HANADAN, Reşit, "Duygu Tutsağı", öykü, Tan Yayınları, Priştine, 1985
- HANADAN, Reşit, "Sel", roman, Tan Yayınları, Priştine, 1987
- HANADAN, Reşit, "Yıldızlı Ev", çocuk öyküleri, Tan Yayınları, Priştine, 1989
- HANADAN, Reşit, "Taş Yerinde Ağır"dır", roman, özel yayın, Prizren, 2002
- HANADAN, Reşit, "Başka Olur Rumeli'nin Harmanı", roman, özel yayın, Prizren, 2003
- HAYBER, Yrd. Doc. Abdülkadir: "Yugoslavya Türklerinin Edebiyatı"; 1997 Balkan Ülkeleri Çalıklı Hıdırellez Şenlikleri Türk Halk Edebiyatı Sempozyumu bildirisini; 1997, Makedonya.
- HAYBER, Yrd. Doc. Abdülkadir: "Makedonya ve Kosova Türklerinin Edebiyatında Halk Kültürleri"; Balkan Ülkeleri Türk Halk Edebiyatı ve Türkçe Sempozyumu bildirisini, 1997, Üsküp Makedonya.
- HAYBER, Yrd. Doç. Abdülkadir, "Yugoslavya (Makedonya-Kosova) Türklerinin Edebiyatı", "TÜRK DÜNYASI EDEBİYATLARI", T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1998
- HAYBER, Abdülkadir, "Makedonya ve Kosova Türk Çağdaş Edebiyatı", T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2001
- HAYBER, Yrd. Doc. Abdülkadir: "Balkan Türklerinin Edebiyatlarında Ortak Unsurlar"; 2001 Balkan Ülkeleri Çalıklı Hıdırellez Şenlikleri Türk Halk Edebiyatı Sempozyumu bildirisini, 2001, Makedonya.
- İSEN, Mustafa, "Balkanlar'da Türk Edebiyatı", Balkan Türkleri, Ankara, Asam Yayınları, 2003, s.225.
- KABAKLI, Ahmet: "Türk Edebiyatı", Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, (Çağdaş Türk Edebiyatı) 1., 4. ve 5. cilt İstanbul 1997
- KAYA, İ. Güven, "Yugoslavya Türk Halkı Yazınına Gerçekçi Bir Bakış", araştırma inceleme, Tan Yayınları, Priştine, 1986
- KRASNIÇ, Mr. Daver, "Çevren Dergisinin Balkan Türkleri Edebiyatındaki Yeri ve Edebi Etkinlikleri (1973-1991)", BALTAM Yayınları, Prizren, 2007
- SELİM, Bedri, "Yugoslavya Türk Öyküleri", antoloji, Tan Yayınları, Priştine- Koza Yayınları, İstanbul, 1978
- SİPAHIOĞLU, Bahtiyar, "Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova", Bay Yayınları, Prizren, 2009
- TÜRBERDAR, Erhan, "Balkan Türkleri /Balkanlarda Türk Varlığı", Ankara 2003, Balkan Araştırmaları Dizisi, Asam Yayınları
- TÜRBERDAR, Mr. Erhan, "Tarihte Değişen Siyasi ve Sosyal Dengeler İçinde Kosova Türkleri", HİKMET İلمي Araştırma Dergisi, Gostivar, Sayı 11, Mayıs, 2008/1, s.42